

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SIDEN SAXO

UDGIVET AF STATENS ARKIVER NR.1 2008

**DA ØSTDANMARK
BLEV TIL SYDSVERIGE**

**MED M/S BORNHOLM
TIL TRISTAN DA CUNHA**

**RENÆSSANCENS
ALKYMISTER**

**KOMMUNISTISK
UNGDOMSSKOLING**

350 ÅR ER LANG TID SIDEN

AF STEFFEN HARPSØE, OLE MAGNUS MØLBÅK ANDERSEN & LARS BANGERT STRUWE, REDAKTØRER

I disse måneder er det 350 år siden, at Danmark blev tvunget til at underskrive Roskildefreden. Staten blev voldsomt amputeret, og kort efter forsøgte Sverige helt at udslette Danmark fra landkortet. Dette var blot en af mange krigeriske episoder imellem Danmark og Sverige. De danske konger indskrev i deres politiske testamenter, at deres sønner skulle generobre det gamle land. Både Skånske Krig og Store Nordiske Krig havde til formål at generobre de tabte landsdele. Og på trods af, at det ikke kom til yderligere så voldsomme krigshandlinger, dukkede i tiden helt frem til Napoleonskrigene mange mere eller mindre konkrete planer op om en generobring af de skånske områder og Bohuslen.

De dansk-norsk-svenske relationer var i århundreder blandt de allervigtigste punkter på såvel den indenrigspolitiske som den udenrigspolitiske dagsorden. Siden Saxo har i de seneste numre sat fokus på disse relationer set fra henholdsvis norsk og svensk kontekst. Nu mangler kun den danske, som skal komplettere artikelrækken. Den kommer naturligvis senere i 2008.

Julen er nu også snart længe siden. Fra redaktionens side skylder vi imidlertid læserne en stor tak for den overvældende interesse, der blev vores julequiz til del. Næsten 500 besvarelser blev det til. Langt de fleste holdt meget høj

kvalitet. Vi er således fortrøstningsfulde, når talen falder på danskernes manglende historiekundskaber.

Og er julen længe siden, må 2003 nærmest kunne opfattes som fjern fortid. For lidt mere end fem år siden overtog Ole Magnus Mølbak Andersen og Lars Bangert Struwe redaktionen af *Siden Saxo*. Ole Magnus har nu valgt at overlade sin plads i redaktionen til arkivar, cand.mag. Steffen Harpsøe, der allerede er velkendt af læserne. Steffen har således i *Siden Saxo* skrevet artikler og besvaret spørgsmål om middelalder og heraldik. Også vores dygtige grafiker, Anne Charlotte Mouret, stopper med dette nummer. Hun har om nogen været kvinden bag den layoutmæssige revolution, *Siden Saxo* har gennemgået siden 2003. Hun bliver svær at erstatte.

Med dette i baghovedet håber vi, at I kære læsere vil nyde dette nummer af *Siden Saxo* ekstra meget. Vi tilbyder høj bølgegang med en bornholmerfærgе i Sydantalent og kættersk alkymi garneret med kommunistisk skoling og Skånelandenes overgang til Sverige. Mætter det ikke nok, suppleres med bognyt, spørgekassen og andet relevant petitstof.

Vi ønsker alle god læselyst!

SIDEN SAXO

MAGASIN FOR DANSK HISTORIE, NR. 1 • 25. ÅRGANG 2008

DISTRIBUTØR:

Syddansk Universitetsforlag

REDAKTØRER:

Lars Bangert Struwe (ansv.)
Ole Magnus Mølbak Andersen
Steffen Harpsøe

REDAKTIONSPANEL:

Poul Olsen
Steen Ousager

LAY-OUT:

Anne Charlotte Mouret, Side-1

TRYK: Narayana Press

ABONNEMENT:

Tegnes ved henvendelse til
Syddansk Universitetsforlag,
Campusvej 55, 5230 Odense M,
Tlf. 6615 7999,
www.universitypress.dk

GIRONR.: 8042020

ÅRGANG:

2008 kr. 200. Løssalg pr. nr. ved forsendelse
kr. 60. Udlands-abonnement årgang 2008:
Kr. 250.

ISSN: 01 09 6028

DISTRIBUTION:

Magasinpostkontoret. Adresseændring meldes
på tlf. 66 15 79 99.

Siden Saxo udkommer 4 gange årligt.

FORSIDE:

Sovjetiske pionerpiger ved en jubilæumsparade i
1959 for den sovjetiske revolution. *Scantpix*.

© COPYRIGHT:

Siden Saxo 2008

INDHOLD

DA ØSTDANMARK BLEV TIL SYDSVERIGE HARALD GUSTAFSSON	4
MED M/S BORNHOLM TIL TRISTAN DA CUNHA OLE MAGNUS MOLBAK ANDERSEN	14
BOGNYT	24
RENÆSSANCENS ALKYMISTER THOMAS STORDAL PHILIPSEN	26
KOMMUNISTISK UNGDOMSSKOLING KNUD HOLT NIELSEN	36
SPØRGEKASSEN	46

STATENS ARKIVER

ÅBNINGSTIDER PÅ
STATENS ARKIVERS LÆSESALE:

RIGSARKIVET:
Mandag til lørdag kl. 9.00 til 16.00.
Fra 2. maj til 31. august, mandag til fredag
kl. 9.00 til 16.00.

LANDSARKIVERNE:
Mandag til lørdag kl. 9.00 til 16.00.
Lørdagslukket fra 1. maj til 31. august.

ERHVERVSARKIVET:
Mandag til fredag 9.00 til 16.00 (hele året).

For Statens Arkiver som helhed – Rigsarkivet, Landsarkiverne og Erhvervsarkivet – er læsesalene lukket på søn- og helligdage, Påskelørdag, lørdag efter Store Bededag, fredag efter Kristi Himmelfartsdag, 1. maj, Grundlovsdag, i dagene fra 23. december til 2. januar – begge dage inklusive – samt forudgående lørdag, hvis denne er sidste åbningsdag før jul.

DANSK DATA ARKIV:
Dansk Data Arkiv har ingen egentlig læsesal. Brug af arkivets materialer foregår bl.a. via bestilling af undersøgelser m.m.

www.sidensaxo.dk

DA ØST- DANMARK BLEV TIL SYDSVERIGE

»Kavallerikamp«, malet af Palamedes
Palamedesz ca. 1625-1650. »1648.
War and Peace in Europe. Exhibition
Catalogue.«

En februar dag i 1658 så man dystre miner hos et antal danske rigsråder i Roskilde. De blev tvunget til at sætte deres navn på den fred, som gennemkløvede riget og efterlod den østre tredjedel, Skånelandene, til Sverige. Samtidig med 350-jubilæet for Roskildefreden er forskningen begyndt at give et nyt billede af, hvordan det gamle Østdanmark blev til Sydsverige.

HARALD GUSTAFSSON

Billede øverst: 30. januar 1658 begyndte Karl 10. Gustav og de svenske tropper den farefulde færd over isen. 8. februar stod svenskerne i Vordingborg, og allerede 26. februar blev Roskildefreden underskrevet. Roskilde Museum.

Et territorium erobres af en anden stat. Når vi lukker øjnene, kan vi forestille os skarer af udmattede og udsultede flygtninge, vi kan forestille os en brutal besættelsesmagt og en befolkning, som lider under at skulle indordne sig efter nye, fremmede vaner, og som forbydes at tale sit eget sprog. I takt med, at nationalismens åg i de sidste 200 år i eskalerende grad har plaget menneskeheden, er vi blevet mere tilbøjelige til at tænke i sådanne baner, også om historie. Nationale tolkninger har i mere eller mindre forstyrrende grad præget opfattelsen af Skånelandenes overgang til Sverige.

Forskningens nationale vinkel har ikke så meget handlet om, at man har bedomt begivenhederne anderledes ud fra et dansk perspektiv i Danmark i forhold til et svensk

Professor Knud Fabricius (1875-1967), forfatteren til »Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige«. Det Kongelige Bibliotek.

perspektiv i Sverige. Snarere har svenske og danske historikere været enige om, at »dansk« og »svensk« var centrale størrelser i forståelsen af, hvad der skete. Men i de seneste år er der fremkommet ny forskning, som forsøger at nå tilbage til 1600-tallet udenom vor tids nationale skyklapper.

Knud Fabricius og den nationale tolkning

Alle, som interesserer sig for disse begivenheder, har grund til at være taknemmelige for Knud Fabricius' stædighed. Som ung publicerede han i 1906 de første to bind af sin »Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige«. Men, som han skrev i tredje bind, »*andre arbejdsopgaver kom imellem.*« Han kom derfor først meget sent i livet tilbage til Skånes historie, men kunne med bravur afslutte storværket med to bind i henholdsvis 1952 og 1958.

»Skaanes Overgang« er fortsat en guldgrube af fakta og nyttige åbninger til kildematerialet. Fabricius' gennemgående tolkning er imidlertid et produkt af en tid, hvor nederlaget i 1864 stadig påvirkede de danske sind. Hvorfor »tabte« danskerne i Skåne deres danskhed, mens den kunne »reddes« i Sønderjylland på trods af preussisk herredømme, spurgte Fabricius sig selv. Han gik dermed ud fra, at det at være henholdsvis »dansk« og »svensk« var faste størrelser, som har været stort set uforandrede gennem historien.

Også den svenske forskning har været fastlåst af sådanne nationale forestillinger. »Forsvenskning« har været det

begreb, man har givet processen, og Jerker Rosén beskrev i 1943 meget klart, hvad han anså for at være målet med den svenske politik; det var, at »*forsøge at gøre den danske befolkning svensk.*«

Trods denne enighed er der forsket påfaldende lidt i, hvordan denne »forsvenskning« egentlig foregik. Det har givet god plads til mytedannelser, og der findes i dag to myter, som eksisterer parallelt. Enten mener man, at overgangen gik nemt og hurtigt, eftersom der ikke var stor forskel på at være dansk eller svensk, og eftersom den svenske statsmagt udøvede en forsigtig integrationspolitik. Eller også mener man, at overgangen tværtom var kendetegnet ved stor brutalitet fra svensk side, men at en skånsk identitet alligevel ikke lod sig knække.

Myten om en brutal forsvenskning har i de seneste årtier været stærkest og mest hyppigt brugt af ekstreme politiske grupper i Sverige; grupper som har hævdet en skånsk nationalitet, og som særligt er karakteriseret ved en fremmedfjendtlig

højrepopulisme. De har annekteret det moderne begreb »etnisk udrensning« og mener, at skåninger blev udsat for en sådan, hvilket ifølge dem i dag skulle give det moderne Skåne ret til regionalt selvstyre og til at udvise ikke-skåninger. Disse grupper har ofte haft held med at komme frem i medierne, tilmed i Danmark, og deres tolkning var for nylig baggrunden for den svenske tv-serie, »Snapphanar«, som også blev vist på dansk tv.

Den forskning, der er udøvet i de seneste år, viser imidlertid et andet billede. Jeg skal ikke i detaljer redegøre herfor, men blot nævne de vigtigste resultater. Ønsker man at gå dybere, findes i slutningen af denne artikel en liste over de mest relevante bøger og artikler.

Forskånskning i stedet for forsvenskning

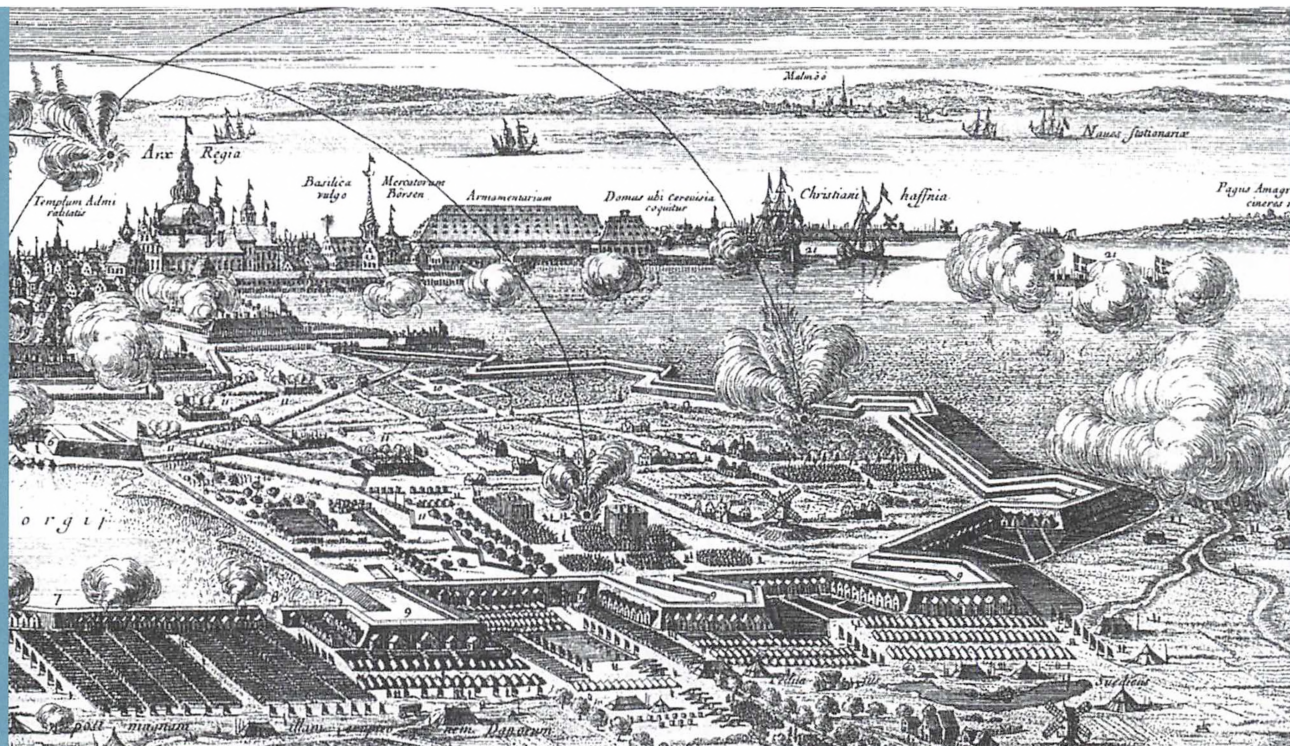
Skåne blev ikke indlemmet i kongeriget Sverige i 1658, men blev derimod en af den svenske kronens provinser. Ligesom andre europæiske stater var Sverige opbygget som en konglomeratsstat. Skånes erobrere, Karl 10. Gustav, var konge i Sverige, hertug i Estland, Livland, Pommern og Bremen-Verden, herre til Osel og Wismar osv. Det var ikke tomme titler. Alle disse områder blev styret på hver sin måde, havde egne love, kirkeordninger, adelsprivilegier og reguleringer af bylivet. De havde også forskellige politiske systemer, hvor fx den centrale del, selve det svenske rige, havde en rigsdag, hvor adel, præster, borgere og bønder, fra Småland i syd til Norrbotten i nord, fra Värmland i vest til Karelen (i dag i Finland) i øst, samledes. Provinserne havde derimod ikke sæde dér, da de i reglen havde deres egne landdage.

Det var derfor naturligt og i linje med europæisk sædvane, at de erobrede områder fik provinsstatus. Deres ret til at beholde sine gamle love og privilegier stadfæstedes

I 2006 viste både svensk og dansk TV-serien »Snapphanar«. Seriens tolkning af det historiske forløb er meget omdiskuteret. www.svt.se.

Københavns belejring 1658-1659.
Det Kongelige Bibliotek.

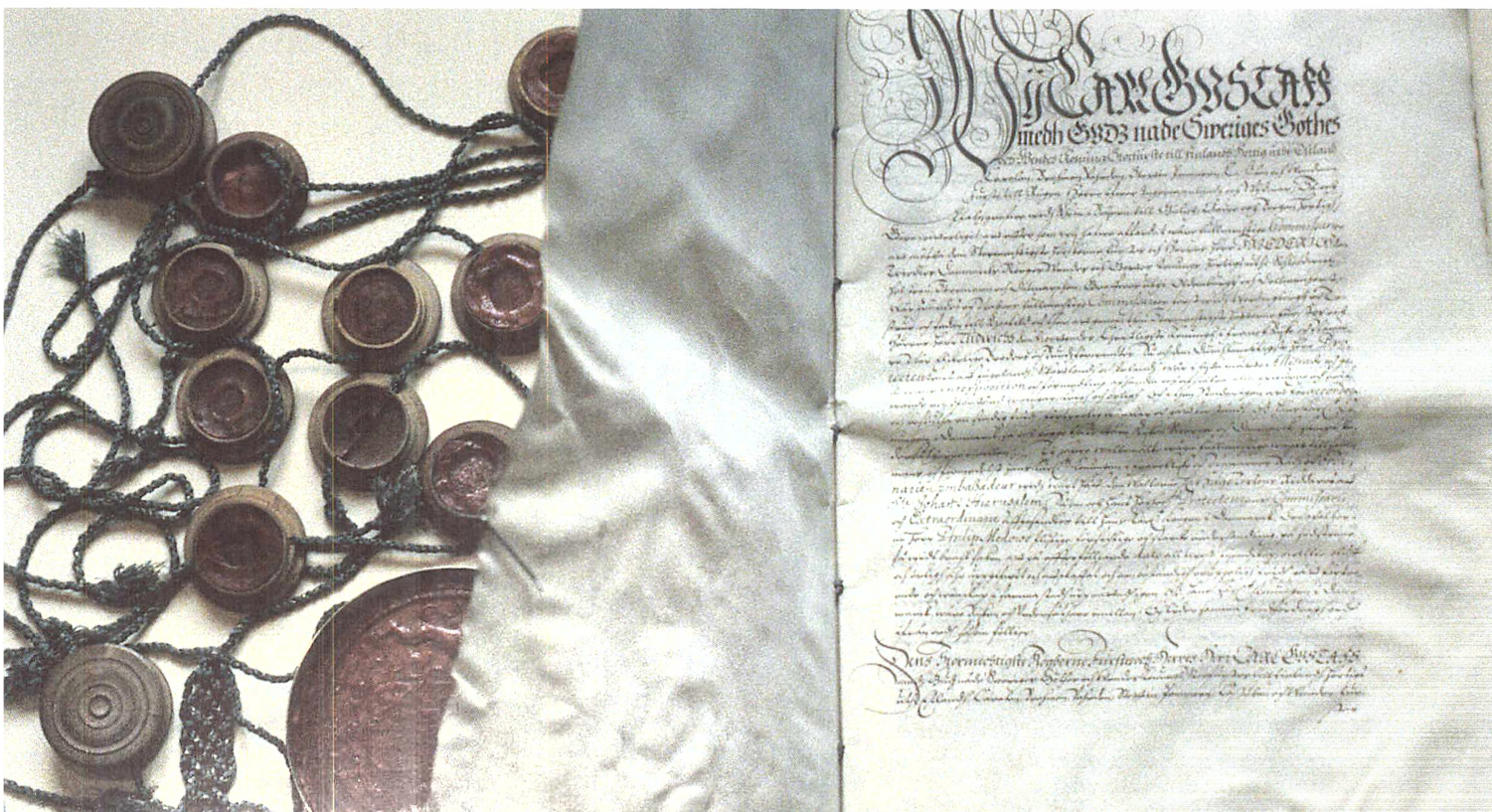
Svensk segl vedhæftet Roskildefreden. Rigsarkivet.

Forsiden af Roskildefreden. Rigsarkivet.

således i Roskildefreden. Skåne, Halland og Blekinge blev herefter opfattet som en enhed, hertugdømmet Skåne. På en måde var det ikke mere mærkværdigt at skifte stat end at skifte konge. I Danmark var man vant til politiske forhandlinger ved hvert tronskifte, og den skånske adel havde også i 1658 tænkt sig at få en håndfæstning af Karl 10. Gustav. Det fik skåningerne ikke, men i 1662 fik de en favorabel regulering af deres stilling.

På en landdag i Malmø dette år udarbejdedes en slags forfatning, Malmøressen, som på flere måder gav Skåne en privilegeret stilling. De gamle love og privilegier, som frem for alt indebar, at adelen havde bedre vilkår end den svenske adel, blev bibeholdt, men indbyggerne fik alligevel sæde og stemme i den svenske rigsdag, og de fik lige ret med svenskere til embeder i staten.

Snarere end en »forsvenskning« kan man tale om perioden 1658-1675 som en »forskånskning«. Skånelandene havde ikke haft nogen udpræget særstilling i Danmark, selv om de ligesom Sjælland og Jylland-Fyn bevarede deres middelalderlige landskabslove. Nu fik den skånske elite fordelene af på samme tid at være såvel indenfor som udenfor Sverige, og det var noget fx den skånske adel dygtigt udnyttede i rigsdagen. I 1666 blev det også på skånsk initiativ besluttet, at der skulle grundlægges et universitet i Lund. Det var en stor sejr for Skåne, vundet i konkurrence med Göteborg og Jönköping, der også var blevet foreslået som hjembyer for det nye svenske universitet. Disse byer måtte vente til henholdsvis sent i 1800-tallet og sent i 1900-tallet med at få deres egne universiteter.

Der er dog ingen grund til at idyllisere statsbyttet. Den svenske stat var således langt stærkere og mere centraliseret end adelsvældets Danmark-Norge. Skatter og toldafgifter blev forhøjet – de ansås at høre til de »fundamentallove«, som Roskildefreden gav den svenske krone ret til at ændre. Indkvartering af ryttere blev en tung byrde. At disse byrder også opstod i det tilbageværende Danmark efter enevældens indførelse i 1660 betød næppe, at de blev opfattet mildere af de skånske bønder. Biskoppen i Lund, Peter Vinstrup, forklarede i en prædiken, at overgangen var Guds straf for skåningernes synder. Men skåningerne kunne genvinde Guds nåde, mente han, ved at være loyale over for den nye overhøjhed.

Den politiske inkorporering

Det var dog så som så med loyaliteten, da det oprustede Danmark-Norge i Skånske Krig (1675-1679) forsøgte at generobre de mistede landområder. Det var relativt let for danskerne at rekruttere skåninger til de guerillalignende friskyttekompagnier, som svenskerne med foragt kaldte snaphaner (landevejsrovere), og som de brutalt straffede. Skånske Krig blev en blodig affære, måske den mest brutale krig, der nogensinde er udkæmpet på nordisk grund. For den svenske statsledelse med den unge Karl 11. i spidsen må det have været et betydeligt chok næsten at tabe disse rige, nyvundne provinser. Skåne måtte derfor sikres mod fremtidige aggressioner. Skal man derfor overhovedet kunne tale om en »forsvenskning« i 1600-tallet, må det være med udgangspunkt i den række af tiltag, som blev iværksat fra 1678 og i årene derefter.

Det gjaldt om at få indbyggerne til frivilligt at afstå den særstatus, som de havde fået med Roskildefreden. Efter at Karl 11. på Rigsdagen i 1680 i betydelig grad styrkede sin magt i retning af svensk enevælde, var han stærk nok til at kunne gennemtvinge sin vilje, også i provinserne. I 1681 indkaldte han de skånske præster og fik dem overtalt til at anmode om, at der blev indført svensk kirkeordning. Byerne klarede ved, at de hver især måtte ansøge om svenske kobstadslove. På landet indførte man i 1683, uden først at spørge almuen, svensk lov og rettergangsordning, og de gamle tingsdommere blev erstattet af svenske herredshovdinge. Samme år afsluttedes forhandlingerne med adelen, og det medførte, at svenske adelsprivilegier indførtes i Skåne. Det er dog bemærkelsesværdigt, at adelen alligevel lykkedes med at beholde visse fordelagtige bestemmelser vedrørende de såkaldte »ugedagsbønder«. Adelen i Skåne forblev stærk, både socialt og økonomisk.

Under Skånske Krig fik Skåne og Blekinge, tilsyneladende som en straf for indbyggernes kollaboration med fjenden, frataget deres repræsentation i Rigsdagen. Men ved Rigsdagen i 1686 deltog igen repræsentanter fra alle tre gamle østdanske landområder. Den formelle inkorporering i Sverige var dermed et faktum.

Det uberørte hverdagsliv

Denne »forsvenskning« foregik først og fremmest på et administrativt og politisk plan. At kulturelt »omnationalisere« befolkninger stod sjældent eller aldrig på dagsordenen for regimerne i det gamle Europa. Men det er interessant, at der alligevel

Statue af Karl 11. i Karlskrona. Karl 11. grundlagde Karlskrona som en stærk fæstning og havn. Han iværksatte også inkorporeringen af de tidligere danske områder i Sverige.

Carit Etlars roman »Gøngehøvdingen« (1853) var nationalromantisk og angreb tyskerne mere end svenskerne. Romanen viste sammenhængen mellem Folket og Kongen – her vist som Gøngehøvdingen Svend Poulsen og Frederik 3.
Det Kongelige Bibliotek

fandtes visse kulturelle indslag i den forte politik. Allerede i 1678 udtrykte Karl 11. det på følgende vis: »*gemütherne måtte blifwa dragne ifrån then inclination the till Dannemark hafva*«, altså at befolkningen i Skånelandene måtte påvirkes i retning af Sverige i stedet for Danmark. Befolkningen skulle vænnes til det svenske sprog ved, at prædikener og gudstjenester skulle holdes på svensk. Det blev forbudt degnene at undervise efter danske bøger, og de skulle i stedet sørge for spredningen af svenske ABC-bøger og katekeser. Man søgte at forhindre, at krigsflygtninge vendte tilbage til Skånelandene og i stedet opmuntre til indvandring fra det egentlige Sverige.

Disse tanker om kulturel integration fremhæves ofte, når man vil finde belæg for en kulturel forsvenskning. Med det rakte ikke særlig langt. Godt nok blev svensk kirkens og administrationens sprog, selvom præsterne næppe var lige så omhyggelige med svenskheden i deres praksis, som de var i rapporterne til deres overordnede. At forsøge at ændre på befolkningens hverdagsprog var der aldrig tale om. Mange flygtninge vendte efter krigen tilbage fra Danmark og bosatte sig på deres gamle gårde på trods af, at det egentlig ikke skulle være tilladt. Nogen omfattende indvandring fra det egentlige Sverige findes der intet kildemæssigt belæg for.

Knud Fabricius mente, at der sænkede sig et jerntæppe ned gennem Øresund, men alle tegn tyder på, at kontakterne på tværs af sundet fortsatte med at være livlige. Købekonerne i Helsingborg brokkede sig i udtalt grad over de nye toldbestemmelser, men de fortsatte til trods herfor deres ture til Helsingør. I de såkaldte »sjättepeningslängder« fra 1684 – opgørelser over om nogen havde forladt Sverige og efterladt sig ejendom dér – kan vi se, at mange drog over sundet i begge retninger, både før og efter Skånske Krig. Selv efter krigen er der eksempler på, at danskere flyttede fra Danmark til Skåne, og vel at mærke ikke kun flygtninge på vej hjem. En mand skrev i 1699 til den svenske guvernør om en hest, han havde købt i København, og fremhævede, at han havde gjort en god gerning ved på denne måde at indføre en god stridshest til riget.

Det sidste eksempel kommer fra samlingerne af supplikker fra indbyggerne til de svenske myndigheder. Når man studerer disse, er det bemærkelsesværdigt, at afsenderne ikke anvendte nogen national retorik for at opnå de undtagelser og fordele, som de søgte om. I reglen er det enten deres fattigdom eller deres lovlige ret, som de refererer til. Der findes intet, som tyder på, at danskertiden var noget som skulle slettes fra den kollektive hukommelse. I 1668 henviser et par bønder, som ligger i tvist om en skov, til retslige dokumenter fra henholdsvis 1599, 1645 og 1667, altså fra både dansk og svensk tid, for at styrke deres sag. Så sent som i 1699 henviser en møller til, at han har ret til at have en vandmølle på et givet sted, idet der på dette sted har ligget en mølle i firs år.

De identitetsudtryk, man finder i supplikkerne, er typisk lokale; det er byen, sognet, herredet eller godset, man identificerer sig med. Borgerne i byerne udtrykker til tider en mere patriotisk holdning til deres egen by. Selvfølgelig kan man ikke regne med, at folk vovede at udtrykke en eventuel dansksindethed lige op i ansigtet på det nye regimes embedsmænd, men det er særdeles påfaldende, hvordan en patriotisk svenskhed er ikke-eksisterende. Hvis myndighederne virkelig var så stålsatte på at »omnationalisere« befolkningen, burde klagerne jo afspejle en sådan retorik.

Der findes dog enkelte eksempler herpå. En enke skriver, hvordan hun er »svensk blandt fremmede«, og en anden betoner, hvordan hendes mand og sønner altid har været loyale »svenskere«. Med disse er absolut undtagelser. Mere repræsentative er de bønder mellem Lund og Malmø, som under Skånske Krig anmoder om nedsætning af skatten, idet de har været svært plaget af såvel »ffjenden« som »vores egne«, der på denne måde fremstår lige slemme.

I det omfang, man kan tale om en »forsvenskning« på Karl 11.s tid, handlede det altså hovedsageligt om en politisk, juridisk, kirkelig og administrativ forsvenskning, mere end en omnationalisering af hverdagslivet. Det er vigtigt at erindre, at denne periode var kendetegnet ved centralisering af hele den svenske stat. Kirkeloven fra 1686 indebar, at der forsvandt mange af de særpræg, som havde adskilt de forskellige stift fra hinanden, og man iværksatte arbejdet med et nyt samlet lovkompleks for hele landet, om end man skulle helt frem til 1734, før det var færdigt. Med inddelingsværket, såvel det militære som det civile, blev der fra centralt hold skabt orden og kontrol med rigets finanser. Kontrollen med byerne blev strammet med introduktionen af kongeligt udpegede og udsendte borgmestre. Og ikke bare i Skånelandene overtrumfede Karl 11. den gamle forfatning (Malmørecessen); i Livland gjorde han sig også til enevældig. Hele den svenske stat blev strammet op. Hvis man skal sige, at disse tiltag »forsvenskede« Skånelandene, må man tilføje, at også resten af Sverige på denne tid blev alvorligt »forsvensket«.

Befolkningen i de krigsramte områder drømte som oftest blot om at få fred. »Freden vender tilbage.« Maleri af Theodor van Thulden 1657. »1648. War and Peace in Europe. Exhibition Catalogue.«

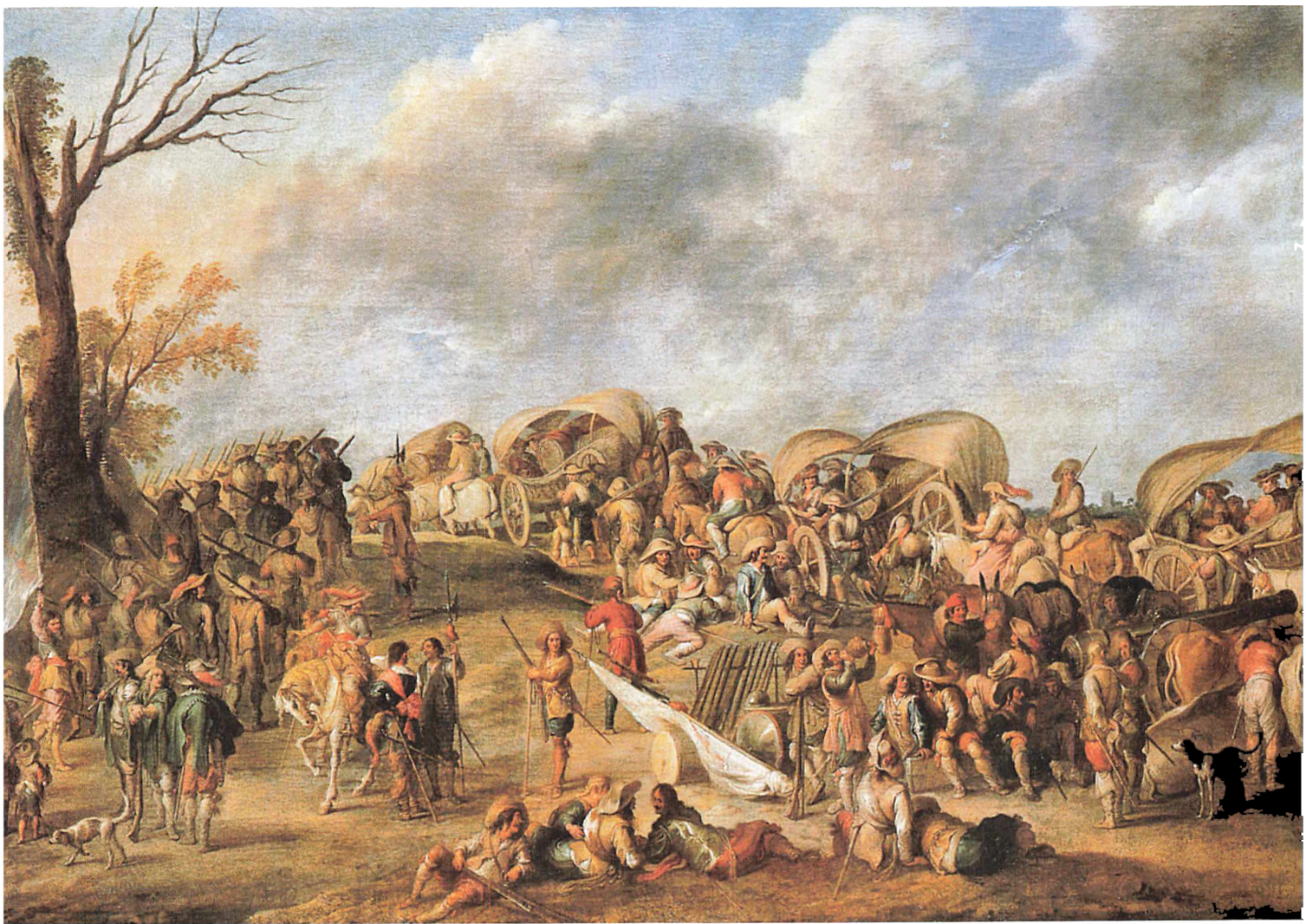
>

Svenskhed på lang sigt

På længere sigt blev Skåne, Halland og Blekinge naturligvis mere »svenske« i en almen forstand. De danske odelæggelser under Skånske Krig, som fx afbrændingen af Lund i 1678, kan have bidraget til, at civilbefolkningen ikke viste nogen villighed til at støtte danskerne, da de i 1710 gjorde endnu et forsøg på generobring. Efter det karolinske enevældes fald i 1718 kom rigsdagen, med sine hyppige og langvarige møder i Stockholm, formodentlig til at virke skoledannende for befolkningen i retning af en svensk politisk kultur. Et stykke inde i 1700-tallet kan vi se, at flere fremtrædende politikere kom fra Skånelandene, fx Olof Håkansson fra Blekinge, som var bondestandens formand ved mange rigsdagssamlinger.

Da en lærd mand i 1780'erne skrev til byer og herreder i Sverige og bad om oplysninger i forbindelse med en studie i vejenes historie, svarede man fra Luggude, Rönneberga och Onsjö herreder i det nordlige Skåne, at vejene dér formodentlig

Krigen var i 1600-tallet langt mindre velorganiseret end i dag. Det ses tydeligt på dette maleri »Opbrud fra lejr«. Maleri af Cornelis de Wael. »1648. War and Peace in Europe. Exhibition Catalogue.«

blev anlagt efter en rigsdagsbeslutning i Västerås i 1544. Danskertiden synes altså at være gået i glemslen, i hvert fald for disse nordvestskånske bønder, som troede, at deres 1500-talshistorie udspillede sig i Sverige. Dette var næppe konsekvensen af en hård og brutal tvangsforsvenskning, men snarere udtryk for, at tidens gang og de store ligheder mellem samfundsforhold og sprog, som var til stede både før og efter 1658, udviskede grænsen mellem rigerne.

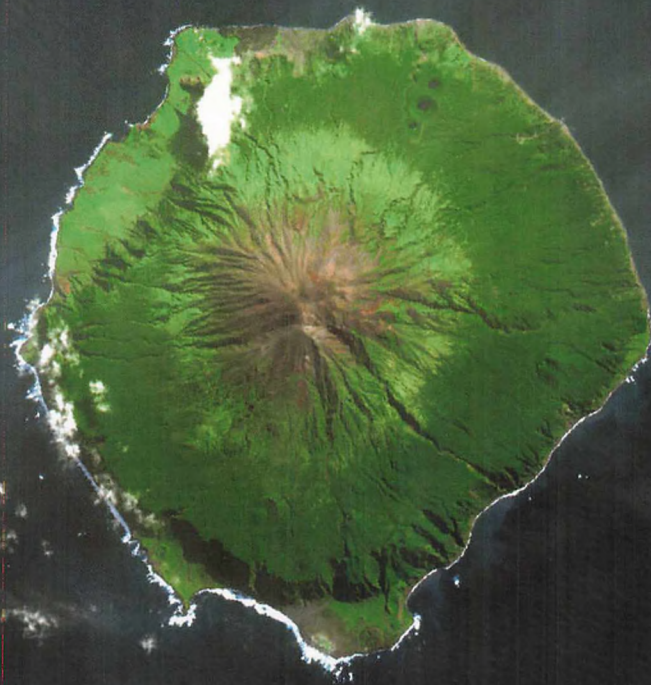
Forvandlingen af det gamle Østdanmark til det nye Østverige bør ikke forstås i et perspektiv formet af 1800-tallets nationalisme – og absolut ikke i et perspektiv formet af 2000-tallets etniske politik. Det kan kun med rette forstås i sammenhæng med sin egen tid, 1600-tallet. Forvandlingen indebar ikke, at en befolkning med moderne, nationale følelser skulle omnationaliseres. Den indebar derimod, hvad der var ganske normalt for tidens Europa, at et område fik en ny hersker, som bekræftede områdets gamle love og privilegier, men overtog den højeste politiske magt, inklusive kravet på udenrigspolitisk loyalitet. Det grundlæggende spørgsmål for den svenske statsmagt var ikke, hvordan man skulle gøre danskerne svenske, men hvordan man skulle gøre indbyggerne loyale.

Men også i det gamle Europa kunne områder integreres tættere i staten, særligt i udenrigspolitisk pressede situationer. Præcis som det truende danske nederlag i Karl Gustav krigen i 1660 førte til enevælde og magtcentralisering i Danmark-Norge, første det truende svenske nederlag i Skånske Krig til det samme i Sverige i 1680. Under den karolinske enevælde styrkedes det statslige centralstyre betragteligt, og en del af denne proces var den formelle inkorporering af Skåne, Halland og Blekinge i 1680'erne. Dette skabte de organisatoriske rammer, hvorfra disse provinser kunne vokse ind i det gamle Sverige og »forsvenskes« i samme grad som andre svenske områder. Måske var det frem for alt 1800-tallets nationalisme, som gjorde skåningerne svenske, ligesom den – i moderne betydning – gjorde de øvrige svenskere svenske.

*Harald Gustafsson er professor i historie ved Lunds Universitet
 Artiklen er oversat fra svensk af Ole Magnus Molbak Andersen*

»Plyndringen af landsbyen Wommelgem«. Plyndringer kendetegnede 1600-tallets krigsførelse. Det var både en metode til at skaffe sig forsyninger og til at terrorisere lokalbefolkningen. Alle krigens parter foretog plyndringer. Maleri af Sebastian Vrancx, ca. 1615-1620. »1648. War and Peace in Europe. Exhibition Catalogue.«

MED M/S
BORNHOLM TIL
TRISTAN DA
CUNHA

Når man bor på en vulkan, er det ikke godt, når den går i udbrud. Slet ikke når vulkanen er en befolkede ø, og øen i øvrigt er verdens mest isolerede af slagsen. Beskrivelsen kan synes karikeret, men det var ikke desto mindre den situation, 290 mennesker på den sydatlantiske ø *Tristan da Cunha* befandt sig i i det tidlige efterår af 1961. Glæden over deres følgende, nærmest mirakuløse redning blev imidlertid hurtigt afløst af et brændende ønske om at vende tilbage. Til dette formål kom *Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866* og færgeren *M/S Bornholm* til undsætning og skrev i forbifarten et af det 20. århundredes mest spektakulære stykker dansk søfartshistorie.

OLE MAGNUS MOLBAK ANDERSEN

Billede til venstre: Satellitfoto af Tristan da Cunha. NASA.

Billede nederst: Tristan da Cunha set fra nord med bosættelsen *Edinburgh of the Seven Seas* til højre i billedet. *Tristan da Cunha Photo Portfolio – John Hodgkiss.*

Tristan da Cunha er den mest isolerede, befolkede øgruppe i verden. Nærmeste befolkede nabo til øgruppen i den sydlige del af den Midtatlantiske Centralryg er St. Helena, Napoleon Bonapartes berømte eksil, 2.173 kilometer mod nord. Ellers er der 2.816 kilometer øst til Sydafrika og 3.360 kilometer vest til Sydamerika. Tristan da Cunha blev opdaget i 1506 af den portugisiske kaptajn Tristão d'Acunha, fra hvem den fik sit nu angliciserede navn.

Ingen viste dog synderlig interesse for øgruppen for 1815, hvor den blev annekteret af Storbritannien, som ville komme amerikanske og franske ønsker om overherredomme i forkøbet. Især det sidste bekymrede briterne, som frygtede et befrielseskup af Napoleon på St. Helena. Herefter var der en fast britisk garnison på Tristan da Cunha, og denne blev med tiden suppleret af en jævnt voksende civil befolkning, som i 1881 var nået op på 110 personer. Alle var samlet på øens nordvestligste hjørne i den samme lille bosættelse, der i 1867 fik det imponerende navn *Edinburgh of the Seven Seas*.

>

Livet på Tristan da Cunha var ikke nemt, og selv op i det 20. århundrede kunne der gå flere år, uden at skibe lagde til ved oen med forsyninger. I disse perioder måtte befolkningen alene leve af fiskeriet samt et lille område med kartoffelmarker (The Potato Patches) og de få kvæg og får, der græssede på oen. På denne måde blev hungersnod med nød og næppe holdt fra døren. Under Anden Verdenskrig fornyedes interessen for oen, der havde strategisk betydning for overvågningen af det sydlige Atlanterhav. Der blev oprettet en radio- og en vejrstation på oen, som også (igen) fik et lille kontingent britisk militært personel. Efter krigen blev vilkårene mere tålelige, og i 1961 var befolkningen nået op 264 sjæle.

1961 – vulkanåret

Hvad befolkningen på Tristan da Cunha nok altid havde vidst blev pludselig frygteligt aktuelt i efteråret 1961; oen er i virkeligheden ikke andet en stor vulkan, som stikker sin kegle mere end to kilometer op over havets overflade og fortsætter under havoverfladen til en dybde på 4.000 meter. Mindre jordrustelser i august og september kulminerede med et voldsomt jordskælv den 8. oktober 1961. Adskillige hjem blev ødelagt, og da der i de efterfølgende dage åbnede sig en stor sprække midt ned gennem bosættelsen, besluttede den udsendte britiske administrator, Peter Wheeler, 10. oktober med to langbåde at evakuere hele befolkningen ud på den nærliggende, men ubeboede Nightingale Island. Ved et næsten mirakuløst tilfælde var det hollandske skib *MV Tjisadane* i farvandet, da det efter planen skulle opsamle to piger, som skulle bort fra oen på uddannelsesophold. Derfor kunne de 264 indfødte og yderligere 26 midlertidigt bosatte allerede 11. oktober blive samlet op og sejlet til Cape Town, hvortil de ankom 16. oktober.

Kort efter blev oboerne ombord på det britiske postskib *Stirling Castle* sejlet til Southampton, hvor de den 3. november 1961 kunne gå i land til et ufrivilligt eksil, der skulle vare i to år. Tilbage på Tristan da Cunha udviklede vulkanudbruddet sig i fuld skala, og store lavastrome ødelagde betydelige dele af bosættelsen og den lille landingsplads, som var øens eneste livline. *Colonial Office* i London, som stod for varetagelsen af de eksilerede oboeres interesser, var vistnok mest interesseret i ikke at lade oen genbefolke. Men da en afstemning blandt oboerne i 1962 viste, at 148 af 153 stemmeberettigede ønskede at vende tilbage, var der ingen vej uden om.

To mindre ekspeditioner blev sendt til Sydatlanten tidligt i 1962, og da de meldte positivt tilbage, sejlede en fortrop på 51 oboere suppleret med britisk hjælpepersonel via Brasilien til Tristan da Cunha, hvortil de ankom 9. april. Disse arbejdede i flere måneder hårdt for at gøre oen tilstrækkeligt beboelig, så vilkårene ville være tålelige, når hovedparten af befolkningen fulgte efter senere på året.

Befolkningen på Tristan da Cunha evakueres 12. oktober 1963 til det hollandske skib *MV Tjisadane*.
Polfoto.

Colonial Office har et problem

Colonial Office stod nu med den udfordring at finde et skib, der kunne chartres til at sejle den resterende befolkning tilbage til Tristan da Cunha. Og det skulle vise sig slet ikke at være så nemt. Kravene var nemlig mangfoldige. Ud over godt 200 tristanitter, som krævede en vis komfort, skulle skibet medbringe en stor mængde forsyninger, et par køretøjer og tilmed også et ikke ubetydeligt antal hunde og levende høns. Helst skulle man bruge en sødygtig færge, men der var ingen til rådighed i Storbritannien, da de fleste var bundet i rutefart, og resten var for små eller så lidt sødygtige, at de ikke kunne anvendes. Interessen rettedes derfor udenlands.

Meget langt borte fra vulkanoen Tristan da Cunha, men dog på en anden godt tre gange så stor klippeo, tikkede i Ronne 2. januar 1963 en telex ind i hovedsædet for Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866. Telexen fra *Dansk Liniefart* indeholdt en forespørgsel fra Colonial Office om, hvorvidt rederiet, mod passende økonomisk kompensation, kunne være behjælpelig med at sejle oboerne med deres gods, husdyr og andet isenkram tilbage til Tristan da Cunha. Forbindelsen mellem de to øer kunne rimeligvis opfattes som totalt usandsynlig, men ikke desto mindre blev dette begyndelsen på et af de mere spektakulære stykker nyere dansk søfartshistorie.

M/S Bornholm til undsætning

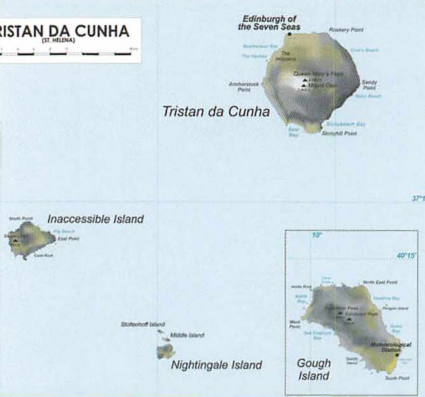
Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866 havde i begyndelsen af 1960'erne en overkapacitet af færger. Eller rettere sagt; der var nok at lave i turistsæsonen om sommeren og i julemåneden, men i perioden september til medio december og igen januar til april var den nybyggede, og efter tiden ganske luksuriøse, M/S Bornholm i overskud. Den 98 meter lange færge, der var bygget på B&W i 1961, blev derfor i disse perioder anvendt til krydstogter til bl.a. London, Kanaløerne og især De Kanariske Øer. Direktør Wøldike Nielsen havde nok aldrig forestillet sig, at hans nybyggede prestigefærge skulle på ekspedition til Sydatlanten tæt på grænsen til de berygtede »Roaring Forties«. Men en modydelse på 30.000 pund sterling må have pirret hans interesse.

Rederiet åbnede med Dansk Liniefart og *Copenhagen Chartering Company* som mæglere kontakt med Colonial Office og meddelte, at det muligvis kunne lade sig gøre at udchartre en passende færge med besætning til at udføre den mildt sagt usædvanlige opgave. Herefter fulgte en langstrakt korrespondance, hvor parterne langsomt nærmede sig hinanden, og hvor der blev diskuteret et utal af detaljer vedrørende alt fra muligheden til at bygge midlertidige hønsegårde og lobegårde på fordækket til hvilke menuer, der skulle serveres i restauranten.

En foreløbig kontrakt blev fremsendt 5. februar. Af denne fremgår, at rederiet forpligtigede sig til at transportere ca. 200 mennesker og 200 tons gods til Tristan da Cunha, og at rederiet skulle sørge for tre daglige måltider samt kahytter til de rejsende. For at holde omkostningerne nede, blev der dog opnået enighed om, at oboerne forpligtigedes til at hjælpe til i kabyssen og med rengøringen. Der blev hurtigt opnået enighed om hovedlinjerne, og den endelige kontrakt kunne allerede underskrives 14. februar. Men detaljerne blev fortsat diskuteret flittigt næsten helt

Postkort af M/S Bornholm.
Bornholmstrafikken.

TRISTAN DA CUNHA

er en øgruppe bestående af øerne Tristan da Cunha, Inaccessible Island og Nightingale Island. Gough Island, 395 kilometer mod sydøst er også en del af territoriet. Af de fire større øer er kun Tristan da Cunha befolket. Der bor i dag 269 mennesker på øen, fordelt på 80 familier. Disse deles om kun syv efternavne (Glass, Green, Hagan, Lavarello, Repetto, Rogers og Swain), som alle stammer fra søfolk af forskellig nationalitet, der har slået sig ned på øen. Øen er på 207 km², men kun ca. fem procent i tilknytning til bosættelsen *Edinburgh of the Seven Seas* er beboeligt og opdyrkeligt fladland. Der findes ingen landingsbane på øen, så eneste vej dertil er med skib eller skibshelikopter. Der er heller ikke nogen dyb havn, så al overførsel af varer til og fra øen foregår fra ankerpladser til land via mindre skibe. Man kan læse mere om øgruppen på dens officielle hjemmeside:

www.tristandc.com

frem til afgangsdagen. Det handlede om antallet af husdyr, gods kapaciteten, muligheden for at medbringe køretøjer og ikke mindst betalingen, hvor rederiet nidkært kæmpede for at indhente hver eneste pence. En større knast var valget af afgangshavn. Rederiet mente, det skulle være Dover, men Colonial Office insisterede på, at det i stedet blev Southampton. Rederiet truede flere gange med at annullere kontrakten, hvilket dog nok mest var på skromt. For udsigten til en samlet indtjening på 30.000 pund må have været temmelig lukrativ. I hvert fald fik Colonial Office opfyldt langt de fleste af de ønsker, som de fremsatte.

Vi vil med!

Vulkanudbruddet på Tristan da Cunha i 1961 og evakueringen af befolkningen var godt pressestof over den ganske verden. Danske aviser skrev flittigt om sagen, og da det i februar 1963 blev offentliggjort, at en dansk færge skulle sejle de eksilerede indbyggere tilbage til Sydatlanten, voksede medieinteressen eksplosivt. Dette medførte, at det pludselig væltede ind med breve til rederiet fra personer, der ønskede at komme med på turen til det eksotisk klingende Tristan da Cunha. Der findes breve fra dæksdrengene, somænd, kokke, pørsere, rengøringsdammer, læger, lægestuderende, sygeplejersker og ikke mindst journalister, som alle anførte gode grunde til, at netop de skulle med på turen. Alle blev dog afvist, da rederiet rimeligt nok ønskede at benytte sit eget, fastansatte personel, som var vant til arbejdsgangene på M/S Bornholm.

Eneste undtagelse var den svenske journalist Roland Svensson fra Sveriges Radio, der som den eneste var klogtig nok til at indhente tilladelse hos Colonial Office, for han kontaktede rederiet. Derved kunne direktør Woldike Nielsen dårligt afvise ham, og Svensson blev således den eneste medieperson, der fik lov at tage med på rejsen. Det kan vi være taknemmelige for, da hans reportager og fotografier stadig i dag er blandt de bedste kilder til den sørejse.

En anden uventet interesse for togtet kom fra tusindvis af filatelister, for hvem det at modtage en frankeret brev stemplet på Tristan da Cunha var lig muligheden for at få en unik enhed i samlingen. M/S Bornholm medbragte derfor mere end 2.000 breve, som skulle stemples på øen under losningen og derefter bringes med tilbage til Danmark, hvorfra de skulle videresendes til deres adressater. Det blev de, og i dag er disse memorabilia for længst blevet værdifulde i filatelistiske kredse.

Roland Svensson var eneste passager, da M/S Bornholm med Kaptajn Ove Johansen og besætning den 22. oktober 1963 stævnedes ud fra Langeliniemolen i København. Størstedelen af provianten skulle først lastes i Southampton, men der var alligevel gjort særlige forberedelser til den usædvanlige opgave. Ikke mindst sikkerheden var skærpet, og som noget helt særligt var der i stævnen af skibet fastsurret to ekstra redningsbåde som supplement til de øvrige og den norskbyggede motorbåd, som skulle assistere landsætningen af mennesker og gods, når færgen nåede rejsens mål. Ruten gik gennem Kielerkanalen, og kl. 02.55 om morgenen den 24. oktober 1963 lagde M/S Bornholm til kaj i Southampton umiddelbart ved siden af selveste *Queen Mary*.

Kurs stik syd

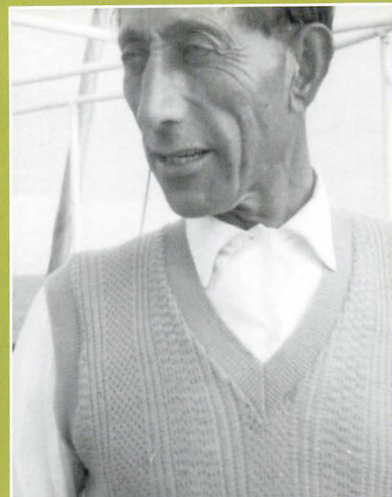
Lastningen gik straks i gang, og med en imponerende logistisk indsats lykkedes det at gennemføre denne opgave på mindre end et døgn. Kl. 16.00 ankom oboerne, som badet i fotografers blitzlys og tv-kameraers sigte entrede skibet og fik anvist pladser. Eneste panik opstod, da der var opstået en misforståelse vedr. antallet af øl, som skulle medbringes på rejsen. Der var således langt flere kasser på kajen, end kaptajn Johansen havde beregnet. Men der blev fundet plads i lukafer og ikke anvendte kahytter, og så skulle ingen rejse tørstige til Tristan da Cunha. Kl. 22.50 kappedes fortoøjningerne, og det gode skib M/S Bornholm satte med 198 oboere, 7 engelske udsendinge (en telegrafist, en lærer, en læge og præst, nogle med hustruer) samt 45 danske besætningsmedlemmer og en journalist ombord kursen stik syd. Rejsen var i gang.

Tristanitterne udtrykte stor begejstring for M/S Bornholm, som i sammenligning med evakuerings-skibene M/S Tjisadane og Stirling Castle bød på en ikke ubetydelig luksus. Der blev arrangeret danseaftener, hvor besætningen blev indbudt til at deltage på lige fod med tristanitterne, men der blev også holdt morgenmesser om søndagen kl. 06.30, og M/S Bornholms overstyrmand Frits Pedersen bemærkede flere gange i sine telegrammer til Danmarks Radio, at tristanitterne udstrålede stor fromhed, og at de i øvrigt var meget religiøse.

29. oktober passeredes De Kanariske Øer, hvilket var det fjerneste M/S Bornholm hidtil havde været. Videre sydpå gik det, og to dage senere ankom ekspeditionen til Freetown i Sierra Leone, hvor skibet som planlagt bunkrede olie og tankede ferskvand. På dette tidspunkt havde Bornholm tilbagelagt 2.900 sømil siden Southampton, men var alligevel ikke meget mere end halvvejs, da den resterende tur til Tristan da Cunha stadig bod på 2.700 sømil. Afrejsen fra Freetown blev i øvrigt forsinket med adskillige timer, da skibets andenstyrmand ikke vendte tilbage til aftalt tidspunkt efter sin tildelte landlov. Kaptajn Johansen havde faktisk besluttet sig for at sejle ham agter, da han i sidste øjeblik kom slentrende langs kajen, fuld som en allike. I stedet blev det til en meget eksplicit skrivelse fra kaptajnen til direktør Woldike Nielsen, og det forekommer troligt, at andenstyrmandens karriere i rederiet derefter var

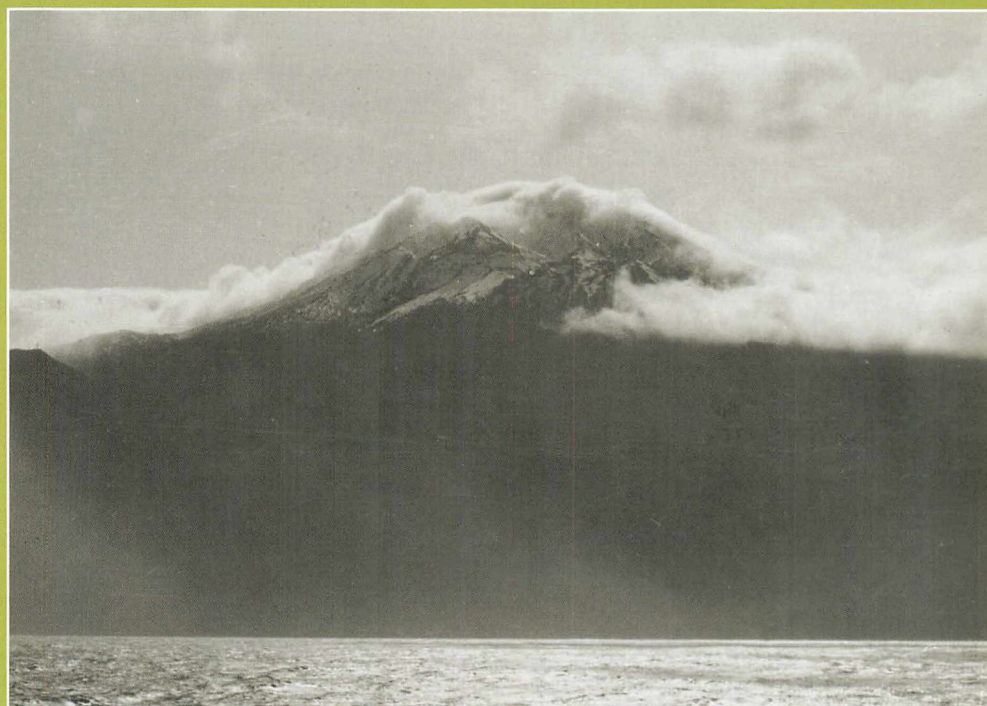

Afrejse fra Southampton. Bornholms-
trafikken – Roland Svensson.

Tristanitternes leder, Willie Repetto, ombord M/S Bornholm. *Tristan da Cunha Photo Portfolio – Roland Svensson.*

Tristanitter på M/S Bornholm på rejsen mellem Southampton og Tristan da Cunha. *Tristan da Cunha Photo Portfolio – Roland Svensson.*

Tristan da Cunha fotograferet fra M/S Bornholm 10. november 1963. *Bornholmstrafikken – Roland Svensson.*

meget kort. 3. november passeredes ækvator, og med store flokke af flyvefisk som de eneste vidner, blev der afholdt en vellykket linjedåb, hvor *»mange uværdige blev rensset indvendig og udvendig for den nordlige halvkugles smuds og laster, og alle passagerer og besætning [blev] forsynet med fuldgyltig dåbsattest, og alle er nu værdige til den sydlige halvkugles glæder og fornøjelser.«*

»En af historiens mærkeligste tragedier nærmer sig sin afslutning«

Sådan skrev overstyrmand Frits Pedersen kort for M/S Bornholm 10. november 1963 ankom til Tristan da Cunha. Mange af tristanitterne græd af glæde, da de omsider genså deres fødeø, hvor man stadig kunne se en svag, hvid røgsky fra det endnu ulmende vulkankrater. Trods en ikke ubetydelig brænding påbegyndtes landsætningen omgående. Landsætningen af passagerne var dog en lille opgave i forhold til losningen af de 200 tons gods, som i de følgende dage skulle fires ned i de lokale langbåde og den medbragte norske motorredningsbåd og derfra sejles i land. Operationen kompliceredes af, at den eneste naturlige landingsplads på øen var blevet odelagt af en kolossal lavastrom, som havde gjort forholdene umulige og ugenkendelige for tristanitterne. I stedet måtte de nu bruge mindre landingssteder, som kun i ringe grad var beskyttet for den voldsomme brænding fra Atlanterhavets donninger. Til tristanitternes glæde havde bosættelsen dog i det store hele undgået de altodelæggende lavastrome, og den tres mand store fortrop var allerede nået langt med genopbygningen.

Losningen skulle ifølge planen maksimalt have taget fire dage. Men stormvejr og høj so er normen på disse breddegrader. Selvom det lykkedes at losse 40 tons allerede de første to dage, måtte M/S Bornholm den 12. november sejle nogle somil ud fra Edinburgh of the Seven Seas og dér ligge underdrejet, mens en drabelig nordvestenstorm raserede området. Skibe er tidligere ankommet til Tristan da Cunha med forsyninger, blot for at måtte sejle videre med fuld last, og man begyndte at drøfte muligheden for at sejle Bornholm til Cape Town og losse de sidste forsyninger der – eller tilmed tage det sidste gods med hjem igen. Skibet lå underdrejet i tre dage, og losningen kunne først genoptages 15. november, da det omsider klarede op.

Tristanitterne landsættes 10. november 1963 fra de lokale langbåde. I baggrunden ligger M/S Bornholm, og man kan også skimte to andre langbåde samt færgens motorbåd. *Tristan da Cunha Photo Portfolio – Roland Svensson.*

KILDER:

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm: Bornholmstrafikken; Chartring af »M/S Bornholm«, Tristan da Cunha. 1963-1988.

Tak til Ib Kyhl Hansen for inspiration til denne artikels tilblivelse, til Richard Grundy / Tristan da Cunha Photo Portfolio for velvilligt af at have stillet billeder til rådighed, og til Lisbeth Krak Hansen fra Bornholmstrafikken for at have gravet yderligere i arkiverne, givet gode henvisninger og fremsendt spændende billedmateriale.

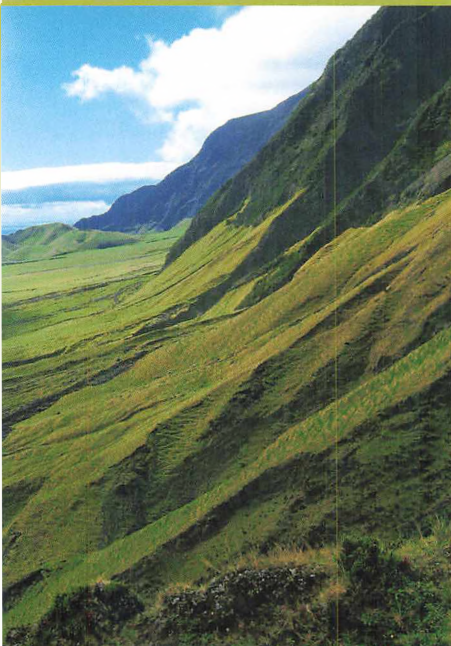
Billede nederst til venstre: Vulkan-skråning på Tristan da Cunha.

Billede nederst til højre: Græsningsareal på Tristan da Cunha. Inaccessibile Island skimtes i baggrunden.

Et par dage senere ramte et nyt stormvejr øen fra nordvest. Tidsplanen var allerede overskredet, men kaptajn Johansen besluttede efter telegrafkontakt med rederiet at tage chancen og vente på godt vejr, idet torsdag den 21. november blev sat som sidste mulige losningsdag. Blev man længere i området, kunne man komme ud for brændstofmangel på returrejsen. Tirsdag den 19. november blæste stadig en hård nordvestlig kuling, men kaptajn Johansen trak M/S Bornholm så tæt ind under land ved *Jus Point*, som han turde, og herfra kom i de følgende dage de sidste store laster med cement, jern og byggematerialer i land. Operationen var farlig og ikke udramatisk. Med Roland Svenssons ord var »alt ... som losses, direkte eller indirekte forbundet med [livsfare]. De danske sømænds opfrende arbejde og risiko på dæk og i motorbåden var et storslået eksempel på somandskab.«

Det sidste gods blev derfor først bragt i land efter tolv dramatiske dogn ved Tristan da Cunha. Selvom tidsplanen ikke kunne overholdes, blev opgaven udført med stor professionalisme. Alle tristanitterne blev bragt sikkert i land, og på nær en enkelt kasse med personlige ejendele, som røg i vandet og gik til bunds (den tilhørte heldigvis den udsendte præst, Keith Flint, som man må formode havde forsynet med sig), blev alt gods bragt sikkert i land. Og det var vigtigt. For uden gods, ingen genopbygning.

21. november blev motorredningsbåden surret fast, ankeret blev hevet op for sidste gang, og kl. 14.15 afsejlede M/S Bornholm fra Tristan da Cunha på sin 6.400 somil lange rejse til Ronne. Skibet lod en sirene lyde, og der hilstes med Dannebrog, mens oboerne fra land svarede med at hejse Union Jack. Oboerne blev på stranden og vinkede, så længe besætningen på skibet kunne se dem. Flere var berørte af situationen, da en måneds fællesskab havde spiret adskillige venskaber. Overjomfru Astrid Marcussen sagde om dette, »at de er de sødeste passagerer, der nogensinde har været ombord M/S Bornholm, og det siger ikke så lidt, for det er flinke folk, vi har ombord til daglig i den hjemlige fart.«

Edinburgh of the Seven Seas, som bosættelsen ser ud i dag. Tristan da Cunha Photo Portfolio – Brian Rogers.

Ud og hjem igen...

Hjemturen gik uproblematisk. M/S Bornholm anløb igen 28.-29. november Freetown i Sierra Leone for at bunkre olie og tanke ferskvand. Herefter gik turen uden stop forbi Kap Verde, Las Palmas på Gran Canaria, og 6. december blev i Den Engelske Kanal seks returnerende engelske passagerer, en lille tristanfamilie og en smule gods sendt i land pr. udsendt båd. Tristanfamilien, som bestod af et ungt par og deres barn, rejste desillusionerede med M/S Bornholm tilbage, da de ikke mente, at Tristan havde nogen fremtid nu, hvor landingspladsen var ødelagt af lavastrommen. Herefter gik turen direkte hjem via Kielkanalen, og 10. december 1963 kunne M/S Bornholm til mediernes bevågenhed lægge til kaj i Rønne efter at have tilbagelagt 12.700 sømil på godt halvanden måned.

Et stykke dansk søfartshistorie var en kendsgerning. Historien om M/S Bornholms vellykkede mission med at hjemsende befolkningen på Tristan da Cunha gik verden rundt, og i mange år kunne rejsende på rutefarten mellem Rønne og København se en indrammet skrivelse fra Colonial Office, hvor den britiske vicekoloniminister Nigel Fisher takkede for M/S Bornholms forbilledlige indsats. I dag har Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866 skiftet navn til Bornholmstrafikken, men rederiet sørger stadig for, at rejsende kan komme sikkert til og fra Bornholm (fra enten Ystad eller Køge). M/S Bornholm blev frasolgt i 1980 og er for længst hugget op, men mindet om turen til Tristan da Cunha lever stadig i rederiets annaler og hos dem, der var med, og som stadig lever. Disse har stor fortjeneste i, at Tristan da Cunha i dag stadig huser 269 mennesker, som hovedsageligt lever af fiskeri, og som stadig har filatelisters evige interesse. Vel er der mere end 6.000 sømil fra Bornholm til Tristan da Cunha, og vel er Bornholm tre gange større end Tristan da Cunha – om end chancen for, at øen springer i luften er betydeligt mindre. Men det ændrer ikke på, at de to øer siden 1963 har haft et fællesskab, som rækker langt ind i fremtiden.

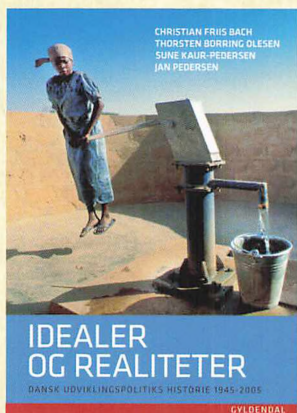
Ole Magnus Mølbak Andersen er redaktør for Siden Saxo

BOGNYT

Chr. Friis Bach m.fl.

Idealer og realiteter Dansk udviklingsbistands historie 1945-2005

Gyldendal, 2008. 584 s. 449 kr.

I bogen – der er den første samlede fremstilling af dansk udviklingspolitik 1945-2005 – stilles der skarpt på de motiver, der har ligget bag Danmarks udviklingspolitiske engagement og på udviklingsbistanden som udenrigspolitisk instrument. Med hovedvægt på tiden efter 1962 beskrives organisatoriske rammer, politiske miljøer og personer, der har haft indflydelse på Danmarks bistand til udviklingslandene.

Thomas Thomsen:

Danske strandinger Berømte forlis og strandingshistorier fortalt gennem viser og aviser, skildringer og skilderier

Hovedland, 2007. 119 s. 229 kr.

15 dramatiske og berømte historier om forlis og strandinger i perioden 1835-1909 omtales i bogen. Beskrivelserne af de dramatiske forlis- og strandingshistorier er lagt i munden på samtidens journalister og forfattere. Bogen er rigt illustreret med træsnit, malerier af bl.a. skagensmalerne og forsider fra skillingsviser.

Mogens Eilertsen:

De kjære børn Børn i 1800-tallets mediebillede

Frydenlund, 2007. 80 s. 149 kr.

I 1800-tallet fik aviser og ugeblade billeder på siderne, og man fandt hurtigt ud af, at børn var et godt motiv. Der blev trykt billeder af små og store børn, uartige og søde børn samt fattige og rige børn, og der blev manipuleret med børnebillederne. Bogen gengiver ca. 120 billeder fra Illustreret Tidende og viser, hvordan billedkunstnere og bladtegnere med forskellige teknikker har skildret børn i perioden 1859-1900.

Hans Kirchhoff (red.):

Sådan valgte de Syv dobbeltportrætter fra besættelsens tid

Gyldendal, 2008. 208 s. 169 kr.

Bogen rummer syv dobbeltportrætter af 14 af de mest betydningsfulde personer i Danmark under besættelsen. Et gennemgående tema er samarbejde kontra modstand, og der gøres rede for de svære valg, der ofte bragte enten heltstatus eller varig fordømmelse med sig. Der er bl.a. dobbeltportrætter af Erik Scavenius og Werner Best samt Mogens Fog og Frøde Jakobsen.

Alex Frank Larsen:
Slavernes slægt

DR Multimedia, 2008. 304 s. 349 kr.

Tusinder af nulevende danskere er efterkommere af slaver fra Afrika, mange uden at vide det. Deres forfædre blev gjort til danske slaver og lagde krop til udviklingen frem mod det samfund, som nutiden nyder godt af. I bogen træder efterkommerne frem med slægternes fantastiske historie, og der åbenbares en række fortællinger fulde af menneskeligt drama, lidelse, livsvilje og eftertanke.

Michael Bregnsbo (red.):
Fyn og fynboer for 100 år siden

Syddansk Universitetsforlag, 2007. 179 s. 158 kr.

I bogen fortælles om, hvordan hverdag og fest formede sig på Fyn, inden det 20. århundredes bølge af forandringer skyllede ind over øen. Hvordan så menneskene ud dengang – i klæder, i ansigt, i hjem, på arbejde eller til højtider? Bogen er rigt illustreret med billeder fra fynske lokalarkiver og museer og andre lokale samlinger, som hver har udvalgt det bedste i deres samlinger.

Henning Urup:
Dans i Danmark
Danseformerne ca. 1600-1950

Museum Tusulanum, 2007. 417 s. 298 kr.

Bogen er den første samlede fremstilling af dansens historie i Danmark, hvor både solo-, par- og gruppedans på scenen og i det selskabelige liv bliver beskrevet. Fremstillingen bevæger sig fra kædedans, folkedans og ballet til cake-walk, charleston og quickstep, fra bondebefolkningens dans til hoffets og teatrets danse. Bogen er rigt illustreret og bygger på kildemateriale som danseskolernes programmer, balkort, noder og billedmateriale fra perioden.

SKØNLITTERATUR:

Majken Bloch Skipper:
Rejsen mod vest

Lindhardt og Ringhof, 2008. 264 s. 179 kr.

Bind 8 i den skønlitterære serie *Slægten*, der gennem den fiktive adelslægt Dane fortæller Danmarkshistorien fra 1100-tallet og op til vor tid. Det foreliggende bind foregår i 1400-tallet og handler om den eventyrlystne Magnus Dane, der vokser op på Orkneyøerne, fordi hans far og bedstemor blev landsforvist af Christoffer 3. Han møder Christoffer Columbus og kommer med til Amerika, men vender senere tilbage til Daneborg, slægtsgården på Fyn.

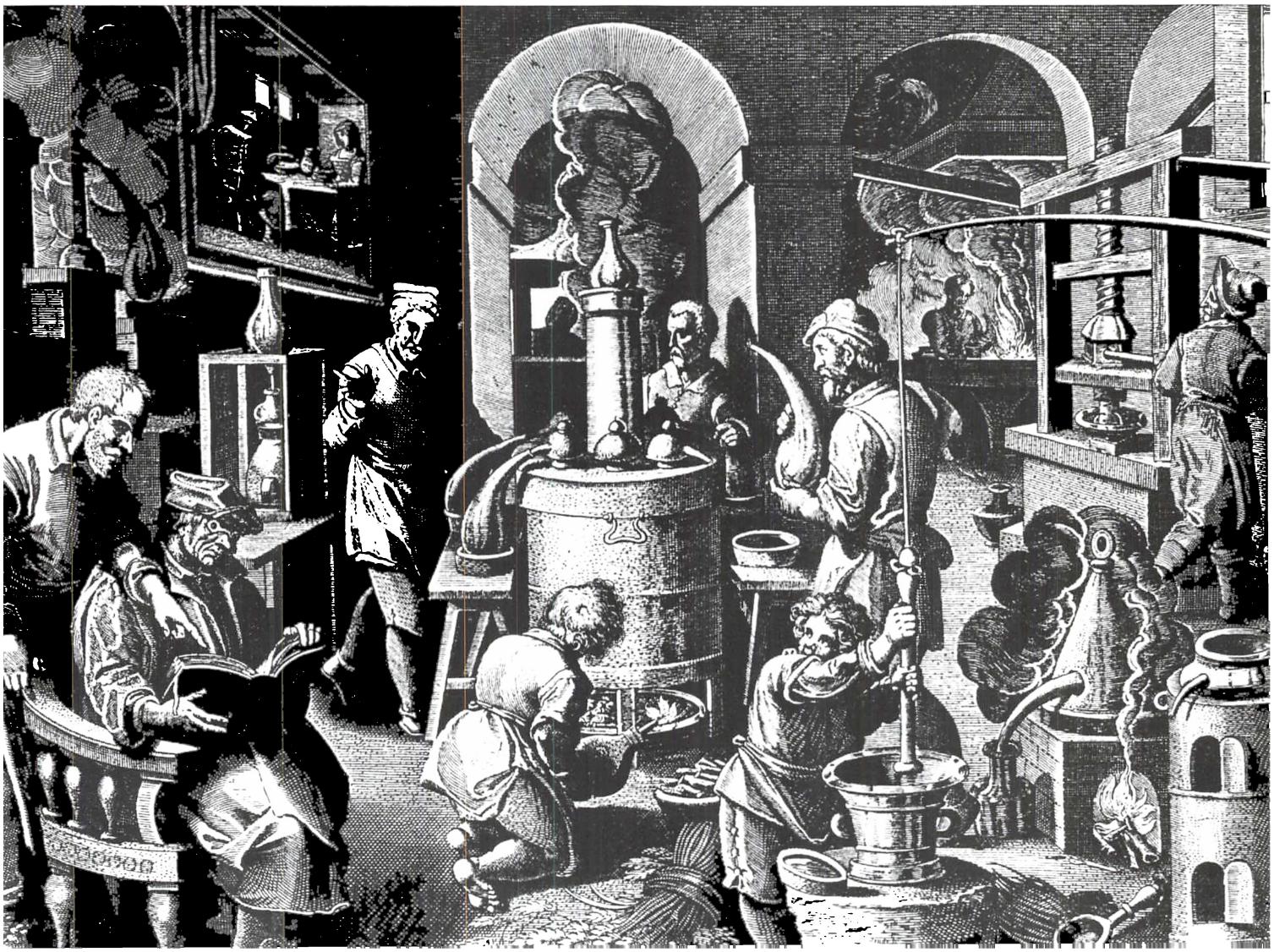
Martin Jensen:
Mand af ære
En Eske Litle-roman

Klim, 2008. 280 s. 299 kr.

Det afsluttende bind i serien af middelalderkrimier om byfoged Eske Litle fra Assens. I serien har læseren fulgt Assens i 1330'erne og de gennemgående personer Eske Litle, hans frille og senere hustru Thrund og sergent Bane. I det foreliggende bind skal Eske Litle opklare mordet på en ung stormand, men han føler mere og mere, at hans herre, grev Gert af Holsten, modarbejder ham.

RENÆSSANCENS ALKYMISTER

Sapienter retentatum, succedet aliquando

Renæssancens alkymister levede ikke uden risiko. Dels forsøgte Kirken efter Reformationen at udnytte dens beskedne magt til at hænge dem ud for kætteri, dels var alkymisterne via deres kemiske forsøg i konstant fysisk fare for at lide en pinefuld død. Mange alkymister var seriøse videnskabsmænd, andre var kvaksalvere. Fælles for dem var, at de viede deres liv til foretagendet: at finde De Visers Sten. Vi ved, hvorfor de gjorde det, og hvordan de prøvede at gøre det. Hvad der endnu er en gåde er imidlertid, *hvor* de gjorde det.

THOMAS STORDAL PHILIPSEN

Mange husker DR's julekalender *Jul på Slottet* fra 1986, hvor den forvirrede alkymist Astralius desperat forsøger at lave guld, men ved en tilfældighed får lavet krudt. Alkymisterne var af den overbevisning, at hvis man blandede de fire elementer jord, luft, ild og vand i den helt rigtige forbindelse, ville man kunne lave guld. Faktum er, at det næppe nogensinde er lykkedes middelalderens og renæssancens alkymister at lave det ædle metal. For hvad de ikke vidste var, at verdens stoffer har afsæt i grundstofferne, og guld er et grundstof i sig selv. Takket være atomfysikken er det i dag faktisk teknisk muligt at lave fx kviksølv om til guld. Problemet er blot, at prisen på et enkelt gram kunstigt guld ligger i omegnen af 28 milliarder kroner, så det er i sagens natur alt for dyrt, for ikke at sige umuligt, at lave og distribuere. Men disse kemikere (ordet kemi udspringer af alkymi) levede ikke forgæves. I deres forsøg på kunstigt at skabe det ædle metal »opfandt« de i stedet andre ting, som vi drager nytte af i dag. Det gjaldt fx Johann Böttger (1682-1719), der begyndte som

Alkymister i arbejde. Kobberstik af Stradanus fra 1500-tallet. Scanpix.

> guldsmager, men endte med at bryde kinesernes monopol på fremstilling af fint, hvidt porcelæn. Og alkymisterne opdagede også en række nye grundstoffer – dog som oftest netop ved et tilfælde.

Den evige jagt

Alkymisterne var i hovedsagen på jagt efter tre ting. For det første: *Livets vand*; drak man det, ville man få evigt liv. Den anden var at finde *den ultimative opløsning*, i hvilken alle materialer kunne opløses. Endelig, og måske mest kendt, var det at finde *De vises Sten*. Med dette materiale tilgængeligt ville man kunne forvandle metaller som fx kviksolv og bly til sølv eller guld.

Den latinske sætning under overskriften, *Sapienter retentatum, succedet aliquando*, betyder oversat: »Dét som viseligt prøves igen, vil på et tidspunkt lykkes.« Denne læresætning levede de seriøse alkymister efter. De var mænd, som helligede deres liv til at finde netop dét, ingen andre havde fundet; De vises Sten. De investerede hele deres liv i, at blot ét af deres forsøg skulle lykkes. Nogle alkymister var imidlertid også deciderede fupmagere. De franarrede således troskyldige konger, fyrster og herremænd deres guld, for at finde formlen til at lave guld.

Men De vises Sten var ikke et fast stof, som navnet ellers antyder. Det var en væske eller eliksir, og den virkelige og mest interessante grund til at finde den var opdagelsen af *Eliksir Vita*, livets vand. Vejen dertil – og en sidegevinst – var et pulver, alkymisten kunne sælge til godtroende rige mennesker, så de kunne lave guld. Betalingen til alkymisten var naturligvis også i guld. *Eliksir Vita* var nemlig guld værd. Hvis man indtog den i en stærkt fortyndet opløsning, ville man blive både stærkere, klogere og få sit liv forlænget betragteligt. Ganske vist ville man i forsøget tabe både negle, tænder og hår, men disse ville (havde man fundet den rette eliksir) vokse ud igen i en langt stærkere udgave. Hvis vi kort bevæger os ind i den fiktive verden igen, kan den engelske forfatter J.K. Rowling meget vel have udtænkt, at Lord Voldemort i *Harry Potter*-bøgerne var alkymist og på jagt efter *Eliksir Vita*. Men det er fiktion, noget andet er fakta.

Den historiske alkymist var ofte en mytisk person, der var forbundet med tidens overtro og frygten for det ukendte. Han var videnskabsmand og skulle som sådan være påpasselig med, at hans resultater ikke stred mod kirkens lære. Særligt de tre ovennævnte hovedmål for alkymien var ikke forenelige med kirkens lære, eftersom de i deres natur ville give alkymisten adgang til kræfter, der var forebeholdt Gud og Guds søn. Magten til at transmutere (qua vand til vin) og til at ophæve tings eksistens var ikke evner, der var tiltænkt menneskene, og evigt liv fik kun den, der kom i paradiset. Hævdede man at kunne noget sådant, er det ganske logisk, at kirken opfattede én som kætter.

Derfor kunne dét at være alkymist både være godt og skidt. Den regerende konge eller magthaver ville helst ikke have, det skulle ske, at én blandt folket pludselig skulle komme til at have flere penge end ham. Derfor havde konger og andre rigmænd ofte flere af landets bedste alkymister til at arbejde for sig.

Alkymistværksted i slottet i Ceveneviere nær ved Cahors, Frankrig. Scanpix.

> Frederik 3.s alkymist

Den italienske alkymist Francesco Giuseppe Burrhi (1625-1695) imponerede sin samtid med sine spektakulære eksperimenter, men han var givetvis en gemen svindler. Hans anseelse i sit eget land og andre europæiske lande var derfor ikke særlig stor. Under sit ophold i Amsterdam i 1660'erne mødte han forskellige danske embedsmænd og fik gennem dem nys om, at Frederik 3. var en ivrig foretager af alkymistiske eksperimenter. Med denne viden i bagagen besluttede Burrhi sig for at rejse til København. Her skal han efter sigende have hjulpet kongen med at lave et stykke guld. Som et sidestykke til sin alkymistgerning skal Burrhi også have fungeret som en slags livlæge for Frederik 3. Han kunne tilsyneladende ting, som ingen andre af tidens københavnske læger kunne. Tilmed skulle han i januar 1668 have reddet kongens uægte søn, Ulrik Frederik Gyldenløve, fra døden. Og det til trods for, at det først og fremmest var som guldmager, kongen havde ansat ham.

At være alkymist var bestemt ikke uden risiko. Nogle steder blev alkymisterne godt nok bakket op af den lokale kirke, men det var langt mere almindeligt, at de blev betragtet som usle kættere. Dette havde den konsekvens, at langt den største del af alkymien praktisk taget foregik under jorden. Det krævede en hel del udstyr, en stor ovn og god plads at være alkymist samtidig med, at det krævede sin mand at bruge det, uden at naboerne opdagede, hvad der foregik. Alkymisten og alkymien var, hvis ikke faktisk under jorden, så i hvert fald gemt godt af vejen. Derfor er vores kilder om alkymisterne og deres arbejde også ret begrænsede.

Som nævnt indledningsvist var det reelt en umulig mission, alkymisterne var ude på, for grundstofferne (herunder guld) har deres faste pladser i det periodiske system. Og ved hjælp af de forholdsvis simple kemiske metoder, alkymisterne brugte (blande et stof eller en væske med et andet), var det umuligt at få grundstofferne til at skifte plads. Men det vidste alkymisterne ikke, og det vidste herremændene hel-

Et stykke guld, som Frederik 3. lod fremstille sammen med den italienske alkymist Francesco Burrhi. De Danske Kongers Kronologiske Samling, Rosenborg.

Luftfoto af Gammel Estrup.

ler ikke. For der eksperimenteredes også på herregårdene, om end dette var endnu mere skjult end hos kongen. For kongen skulle absolut ikke vide, hvad hans mest betroede embedsmænd havde kørende af lyssky affærer.

Alkymi på Gammel Estrup

På grund af, at alkymien netop var forbundet med så megen mystik, ved vi ikke meget om, hvor udbredt den var på herregårdene. Vi ved med sikkerhed, at der har været et alkymiværksted på Gammel Estrup. Muligvis har der været et på Egeskov. Mere usikkert er det, om der har været et på Rosenholm. Valdemar Daa, der bl.a. ejede Borreby, er blevet udødeliggjort af H.C. Andersen i »*Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans dotter*«, hvor Valdemar Daa beskrives som eksperimenterende med alkymi. Det er nærliggende at se Valdemar Daa i lyset af H.C. Andersens fortælling, men den historiske Valdemar Daa brugte næppe al sin tid og energi på guldageri. Vi har ikke noget historisk vidnesbyrd om, at Valdemar Daa var alkymist. Hans svigerfar, der ejede Hjermslevgård i Vendsyssel, skulle have odslet sin formue bort, og Valdemar Daa overtog arv og gæld efter sin svigerfader, men at dette skulle have gjort ham til alkymist er temmelig usikkert.

>

At alkymi måske alligevel var almindeligt blandt de rigeste herremænd, kan skyldes optegnelserne i Eske Brocks dagbøger, der i en randbemærkning skriver, at han odelagde sin formue ved at gøre guld. Ikke desto mindre blev der fortsat udøvet alkymi på Gammel Estrup. Sagnet fortæller, at også Christen Skeel, hvis far var Eske Brocksvigersøn, forsøgte at øge sine rigdomme ved guldmageri. I det søndre hjørnetårnkælderrum på Gammel Estrup indrettede han et alkymistværksted. Sagnet har noget på sig, da man ved restaureringer af herregården i dette rum har fundet kolber og lignende, der indikerer tilstedeværelsen af et sådant værksted. I rummet er også en kamin og i tilknytning til denne en slags gruekedel. Der er endvidere en tilmuret dør ind til gårdens kapel, som faderen havde indrettet. Man må formode, at kælder rummet i tårnet oprindeligt har haft funktion af kapellets sakristi.

Alkymistrummet på Gammel Estrup.

Foto: David Slater.

Da Christen Skeel indrettede rummet til alkymistværksted, murede han altså døren ind til kapellet til, så eneste adgang til værkstedet nu var via en løntrappe inde i tårnmuren, der førte op til etagen ovenover. Løntrappen førte herfra videre op til et rum i tårnets andet stokværk, hvor alkymisten efter alt at dømme havde sit private kammer. Det lykkedes næppe Christen Skeel (med tilnavnet »den rige«) at lave guld, men han kan have fået smeltet noget om, så han kunne sko sine heste med guldsko, som sagnet også fortæller. Hestesko af guld var ikke særligt nyttige, men de kunne vise, at ejeren var umådeligt rig. Ifølge sagnet skal han endog have ladet hestene tabe skoene med vilje blot for at prale om sin rigdom.

Alkymi på Egeskov

Egeskovs rumindretning er typisk for renæssancens herregårde, men mønstret brydes dog radikalt ét sted i borgen, nemlig hvad angår et af rummene i kælderen. Rummet er tydeligvis en bevidst detalje fra bygherrens side. Alligevel er der visse omstændigheder ved rummet, der afviger fra, hvad man ville forvente sig; der er tale om et rum, hvis oprindelige funktion er ukendt.

Christen Skeel (den rige, 1623-1688) og hustru Birgitte Rosenkrantz (1633-1677). Dobbeltportræt fra Gammel Estrup. Foto: Roberto Fortuna.

Adgang til rummet fandtes oprindeligt kun via en løntrappe i midtermuren mellem borgens to huse, som førte derved fra borgherrens private domæne i etagen ovenover. Man kunne altså kun komme til rummet ved at gå ind gennem »herreværelset«. Døren ind til rummet har gået indad og har kunnet stænges med en skydebom, der sad på udvendig side (og som i øvrigt fortsat sidder der). Man må formode, at »nogen« eller »noget« har skullet holdes ude af eller inde i rummet. I rummet har der oprindeligt ikke befundet sig noget ildsted, til gengæld havde det en »hemmelighed«, som var datidens toilet.

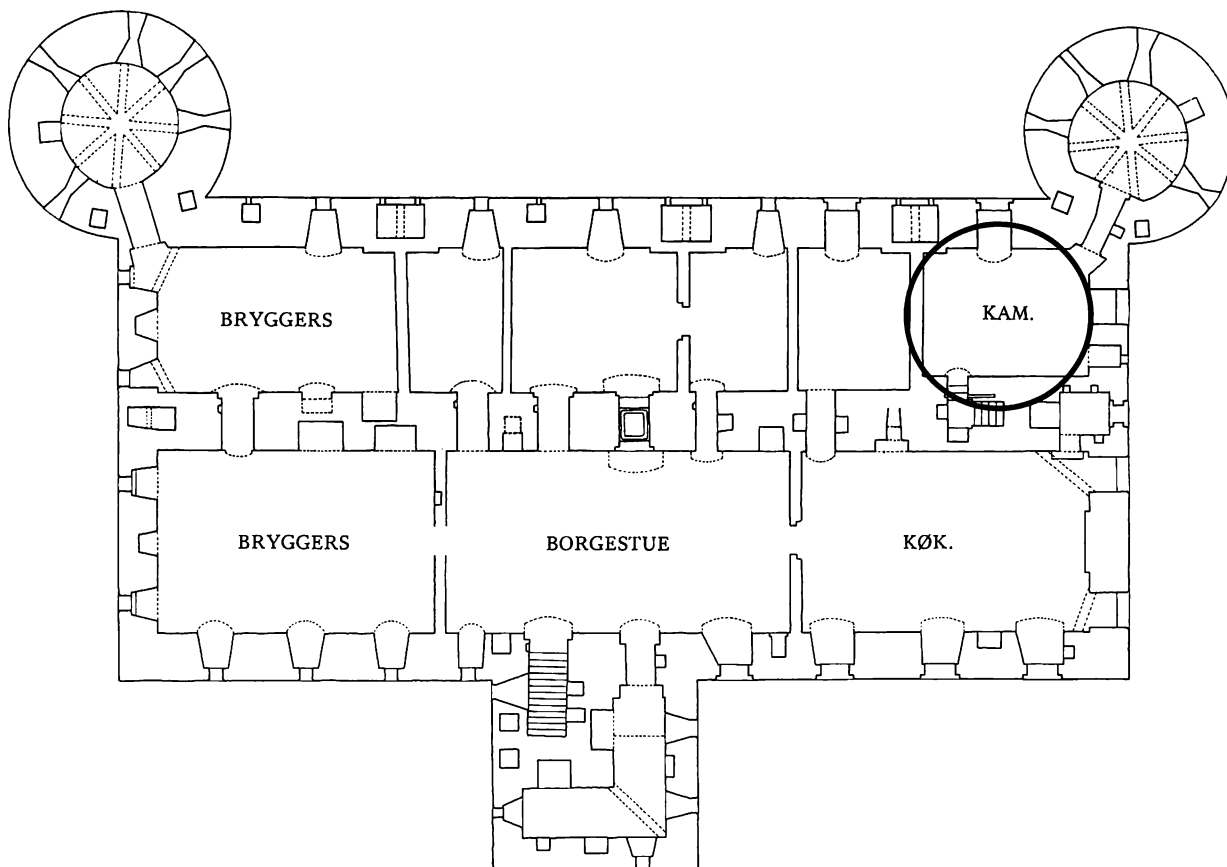
Muligheden for, at rummet på Egeskov også har fungeret som alkymistværksted er altså helt klart til stede. At der ikke var noget ildsted i rummet betyder ikke, at det ikke har haft denne funktion. På gamle kobberstik kan man se, at alkymister ofte brugte jernriste med gløder, som de havde stående på gulvet. Et alkymistværksted var som nævnt forbundet med en del mystik og fortroligheder. Dette kan forklare skydebommen, som alkymisten kunne skyde for og sikkert bolte med en kæde med hængelås, når han forlod rummet, så andre ikke kunne få adgang til stedet, mens han var væk.

Alkymismens skyggetilværelse

Egeskov, der stod færdig i 1554, blev bygget af lensmanden på Nyborg Slot, Frands Brockenhuus (1518-1569). Gennem sin position som lensmand på en af rigets vigtigste borge gjorde han hurtigt sig selv endnu rigere. Omkring 1550 var han som 32-årig ansvarlig for trefjerdedele af Fyns besiddelser. Samtidig varetog han opgaver, som ikke direkte horte til hans embede. Efter Reformationen i 1536 skulle protestantis-

Egeskov Slot på Fyn.

Grundplanstegning af Egeskov Slot. Det sandsynlige alkymistkammer ses indcirklet i øverste højre hjørne. Bemærk de meget usædvanlige indgangsforhold.

men føres ud i livet, hvilket var i kronens interesse. Dette var Frands Brockenhuus involveret i, selvom han også havde humanistiske interesser, hvilket var i direkte strid med Kirkens lære. Protestantismen havde også sine revolutionære, og humanismen, der satte mennesket i centrum i stedet for Kirken, var blot et af renæssancens nye tiltag. Det kan måske forklare det hemmelighedsfulde rum på Egeskov. Hvis den fromme embedsmand syslede med ukristelige forsøg, ville han formentlig skjule det for omverdenen.

Alkymisterne levede en skyggefuld tilværelse. Deres arbejde var henlagt til mørket. Vores viden om dem er begrænset, men deres eksistens er i mange henseender fascinerende. Stod de i ledtog med djævelen, eller var de blot djævelsk dygtige på hvert deres felt, hvad enten de var lærde eller løgnere? Var de aktive i det danske renæssancesamfund både hos konge og adel, eller var de blot varm luft? Måske får vi det aldrig at vide. Men en ting er sikkert: Der findes mere end hundrede slotte og herregårde i Danmark fra renæssancen, som *kan* have indeholdt et alkymistværksted, og der findes kun én grund til, at de skulle være der – guld. Det finder vi aldrig, men stederne, hvor det blev forsøgt fremstillet, er også værd at lede efter.

Thomas Stordal Philipsen er cand.mag. i middelalderarkæologi

KOMMUNISTISK UNGDOMSSKOLING

Til demonstration med Freie
Deutsche Jugend. Uden år.
Arbejderbevægelsens Bibliotek
og Arkiv.

Den politiske uddannelse eller »skoling« af unge kommunister i Sovjetunionen og Østeuropa var et af de mest markante særtræk ved de kommunistiske partier under den kolde krig. Aktiviteterne er i offentligheden omgærdet af en del mystik og bruges hyppigt som forklaring på de danske ungtkommunisters uomtvistelige organisationstalent i halvfjerds- og firserne. I pamfletten *Hvem holdt de med?* påstår Bertel Haarder eksempelvis, at det var i kraft af de langvarige skolingsophold i østblokken, at de unge kommunister blev i stand til at dominere flere af de danske elev- og studenterorganisationer. Virkeligheden så imidlertid lidt anderledes ud.

KNUD HOLT NIELSEN

I mange år har den brede offentlighed ikke vidst særlig meget om, hvad der faktisk foregik på de langvarige skolingskurser i østblokken, hvem der deltog, og hvilken placering de fik inden for Danmarks Kommunistisk Ungdom efter opholdet. Takket være adgangen til især østtyske arkiver samt det store arbejde foretaget af Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, hvor omfattende arkiver fra både Danmarks Kommunistiske Parti og Danmarks Kommunistiske Ungdom i dag er ordnede og tilgængelige for forskning, er det imidlertid nu muligt at finde svar på en række væsentlige spørgsmål – og dermed også aflive en lang række af de myter, der har udviklet sig gennem årene.

De langvarige skolingsophold i Sovjetunionen og Østeuropa havde deres rod helt tilbage i tyverne, hvor Den Kommunistiske Internationale (Komintern) havde oprettet Den Internationale Leninskole i Moskva. Aksel Larsen blev den første danske elev, og kursisterne fra Leninskolen spillede en væsentlig rolle i bolsjeviseringsprocessen af partierne udenfor Sovjet; ikke mindst opstramningen af DKP i årene 1929-1931. Efter Anden Verdenskrig og Kominterns nedlæggelse blev SUKP's

>

- > Partiskole i halvtredserne udvidet med en særlig afdeling for partierne i udlandet, og i slutningen af årtiet begyndte ungdomsorganisationerne Freie Deutsche Jugend (i DDR) og Komsomol (i USSR) også at udbyde internationale kurser på deres ungdomshøjskoler.

»Skolefoto« af Aksel Larsen fra Leninskolen i Moskva 1929.

Komsomolskole og Jugendhochschule

Der var i årene 1960-1990 tale om flere slags langvarige kurser. Årskurser (11 mdr.) på Partiskolen i Moskva, hvor deltagerne enten kom fra DKP, DKU eller Komm.S. (Kommunistiske Studenter). Desuden var der halv og helårskurser (10 mdr.) på Den Højere Komsomolskole i Moskva og årskurser (10 mdr.) på Jugendhochschule »Wilhelm Pieck« i DDR – i firserne desuden enkelte kurser af syv ugers varighed. På ungdomsskolerne deltog kun medlemmer af DKU eller Komm.S., og aktiviteterne var et resultat af DKU's særskilte samarbejdsaftaler med Freie Deutsche Jugend (FDJ) og Komsomol. En afgørende forskel på, om en person blev sendt af sted af DKP eller af DKU, var, hvem der efterfølgende disponerede over vedkommende. Søren Hein Rasmussen, der har beskrevet sin tid i Moskva, skulle oprindeligt have været sendt til FDJ's ungdomshøjskole af DKU, og ville i givet fald fortsat have været aktiv i ungdomsforbundet en tid, men partiafdelingen i Århus intervererede og fik ham i stedet sendt via DKP til Partiskolen i Moskva, hvorfor han ved hjemkomsten fortsatte i partiarbejdet.

Knap 400 unge blev i årene 1960 til 1990 sendt på langvarig skoling fra DKU og knap 50 fra Kommunistiske Studenter. Indtil 1974 var der hvert år i gennemsnit 6 ungkommunister på langvarig skoling, men antallet voksede eksplosivt til et årligt gennemsnit på 26 kursister fra DKU eller Komm.S. i perioden 1975-1985, efter at DKU lavede egne særtaftaler om international skoling ved FDJ's og Komsomols kadreskoler. Der findes ikke et nær så omfattende materiale vedrørende kursisterne fra DKP, men vurderet ud fra deltagerlisterne i partiets arkiv fra halvfjerdsere, sendte partiet væsentligt færre kursister på langvarig skoling i løbet af de tre årtier. Et kvalificeret anslag er omkring 250 i alt.

De ungkommunistiske kursister i halvfjerdsere og firserne var forholdsvis unge. Langt den største gruppe var 21-22 år gamle ved afgang. Halvdelen af kursisterne havde været medlem af DKU i 2-3 år og lidt over en tredjedel i 4-5 år. Den største gruppe var faglærte eller ufaglærte arbejdere (omkring halvdelen), mens knap en tredjedel i halvfjerdsere og firserne var studerende eller uddannelsessøgende. Et fælles træk var, at kursisterne for afgang havde demonstreret organisatoriske og politiske evner. Enten indenfor DKU's egne ledelsesniveauer eller bredere i lærlinge- og uddannelsesorganisationer.

Et kammeratligt fuldtidsarbejde

En tidligere kursist har i antologien *Idealisme eller fanatisme* karakteriseret sit ophold på Partiskolen i Moskva i 1983 som universitetsundervisning på et lavt niveau. Ser man på læseplanerne for årskurserne i DDR og Sovjetunionen, er det ikke nogen dårlig karakteristik. På »Wilhelm Pieck« var der eksempelvis fire hovedemner:

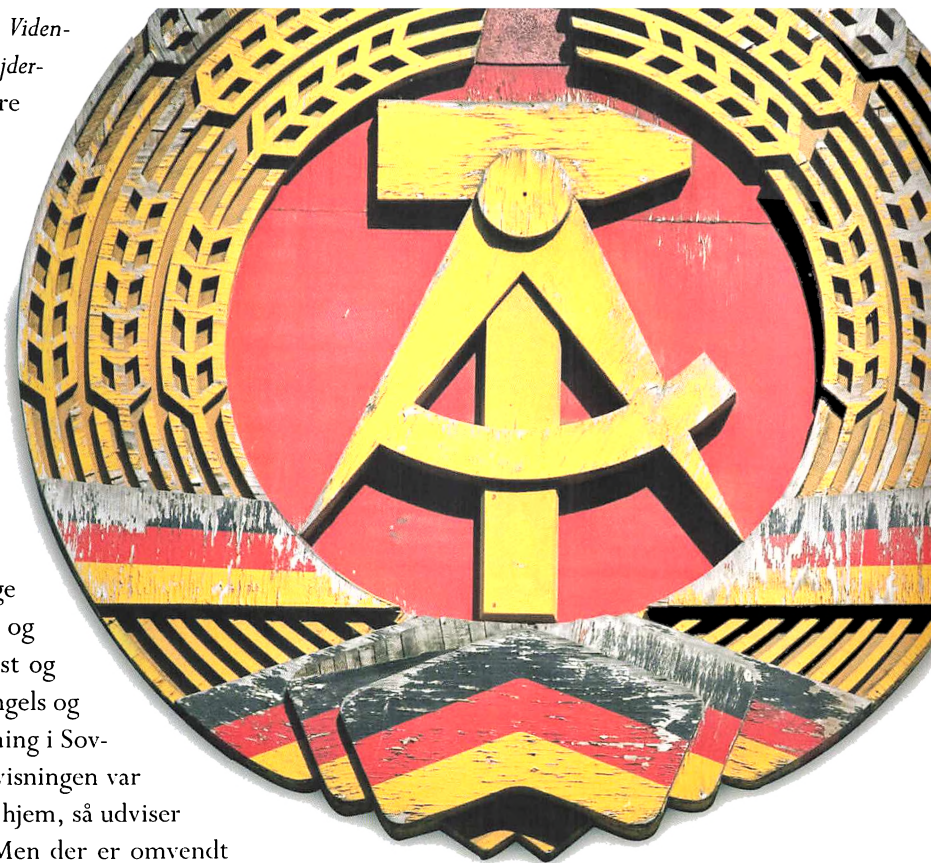
Marxistisk-leninistisk filosofi, Politisk økonomi, Videnskabelig kommunisme og Den internationale arbejder- og ungdomsbewægelses historie – samt et mindre fag, der hed *Ungdomsarbejdets teori og praksis*.

Det sidste var en gennemgang af FDJ og pioner-organisationen »Ernst Thälmann«. På Komsomolskolen i Moskva havde man tilsvarende fag under overskrifterne *Komsomols historiske erfaringer* og *Komsomols struktur*. Det var fag, som efter de fleste DKU'ers opfattelse var komplet ubrugelige i en vestlig kontekst. Danskerne forsøgte jævnligt, meget hofligt at få de østtyske og sovjetiske værter til helt at droppe fagene. Dog uden held.

Der var ikke væsentlige indholdsmæssige forskelle mellem undervisningen i DDR og i Sovjetunionen. Undervisningen var først og fremmest en intensiv indlæring i Marx, Engels og især Lenin, set i lyset af den aktuelle tolkning i Sovjetunionen og DDR. Oplevelsen af undervisningen var meget svingende. Ser man på rapporterne hjem, så udviser en del kritikløs ros af undervisningen. Men der er omvendt ganske mange, som rejser kritiske bemærkninger om undervisningens tilrettelæggelse og om det faglige niveau.

At være kursist var et fuldtidsarbejde. Undervisningen vekslede mellem forelæsninger og selvstændige studier. I DDR begyndte undervisningen kl. 7.30, og med indlagte spisepauser havde man først fri kl. 17.00. Herefter stod den dog undertiden på supplerende forberedelse til timerne, læsning og maskinskrivning. Det blev ligefrem beklaget i en rapport fra 1974 til SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, DDR), at der var en tendens til at overbebyrde de internationale studenter med den konsekvens, at to tredjedele af dem regelmæssigt måtte forberede sig til langt ud på natten. Den fritid, der var til overs, blev især brugt på sport og kammeratligt samvær med delegationerne fra andre ungdomsforbund.

Selv om meget af tiden gik med undervisning, aktiviteter på skolen og moder med andre delegationer, så færdedes kursisterne dog også jævnligt i det sovjetiske og østtyske samfund. Man gik selv til teaterforestillinger, til sportskampe, på museer, på indkobsture på markedspladser, på værtshuse og færdedes i det hele taget omkring i byen, i undergrundsbanerne og i busserne i Moskva og Berlin. Der var også indlagte praktikophold ved virksomheder. Selv om der næppe var tale om typiske virksomheder, kunne eksempelvis arbejdsmiljøet være en problematisk oplevelse for danskerne. Og i hvert fald i DDR var flere af kursistholdene på private besøg hjemme hos østtyskere. Det var naturligvis hos partimedlemmer, men ikke desto gav det et vist indtryk af hverdagen. Det var med andre ord ikke en fuldstændigt

Det var hovedsageligt skoling i Sovjetunionen og DDR, der tiltrak de danske ungtkommunistiske kursister. Skoleopholdene fortsatte helt frem til murens fald. *Scanpix*.

>

- > tilrettelagt virkelighed, kursisterne trådte ind i. Ideologisk sympati overfor »den virkeliggjorte socialisme« og den kommunistiske bevægelse har været nødvendigt for at bearbejde indtrykkene.

Kursister i socialistisk kappestrid

Som kursist trådte man ind i et autoritært læringsmiljø præget af disciplin og et anseeligt mål af udenadslære. I DDR foregik den obligatoriske lektielæsning og forberedelse i klasseværelserne, og i studieopholdet var der mange elementer, der mest giver associationer til det engelske kostskolesystem. Alle delegationerne deltog således i en såkaldt »socialistisk kappestrid«. Hovedaspektet i kappestriden var undervisningen, men der blev også lagt vægt på solidaritetsarbejdet i årets løb, det kulturelle og sportslige arbejde og arbejdet i delegationen. Man skulle kort sagt konkurrere om at være de dygtigste, dem der samlede mest ind til internationalt solidaritetsarbejde osv.

Man skulle være flittig til at tage noter, og kursisterne blev opfordret til at renskrive disse, gerne på maskine, så de senere kunne anvendes til studiekredsbrug. I Moskva havde man ydermere begrebet »konspekt«. Det betød, at man skriftligt skulle »gengive kort med sine egne ord det, man havde læst«, og kursisterne kon-

Dansk delegeret ved Jugendkonference i DDR i 1964. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

trollerede gensidigt, at det blev gjort. Kursisterne blev ligeledes anbefalet at bruge tre forskellige kladdehæfter. Et til notater, et til konspekter og ét til at notere alle spørgsmål og indtryk vedrørende Sovjetunionens hverdag. Det sidste *»kan være til stor hjælp, når man kommer hjem og skal besvare alle folks mærkværdige spørgsmål,«* som det hed i 1973.

DKU's kursister lavede desuden lange og kritiske evalueringer af hinanden, hvor der blev lagt vægt på, hvor flittige man syntes kammeraterne havde været, hvor dygtige de var til at tilegne sig lærestoffet, om man udviste disciplin og ordenssans og lignende, mens eksempelvis manglende koncentrationsevne og forsinkelser blev påtalt. Det indgik i de skriftlige rapporter, der blev sendt fra kursisterne til DKU's ledelse.

Det internationale miljø

Et afgørende element ved opholdet var, at de danske ungtkommunistere trådte ind i et internationalt miljø. På skolen i DDR var der i 1975 kursister fra over 25 lande, og i Moskva var mere end 60 lande repræsenteret. En tidligere kursist har fortalt, hvordan det gjorde et enormt indtryk på vedkommende, da de ved ankomsten til Wilhelm Pieck-skolen den første dag deltog i boldspil med andre unge kommunister fra hele kloden. En væsentlig del af skolingsopholdet gik da også med at holde venskabelige møder med repræsentanterne fra de andre lande.

Billedlig propaganda var en del af hverdagen under den kolde krig. På billedet ses sovjetiske pionerpiger ved en jubilæumsparade i 1959 for den sovjetiske revolution. Scanpix.

Foto fra »international« Komsomol-kongres i Moskva i 1954. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Som ung dansk kommunist sad man pludselig til fest med rigtige ANC-partisaner flojet til Moskva fra bushen eller illegale kommunister fra militærdiktaturer i Latinamerika. På denne måde var skolingsopholdet en måde, hvorpå de ledende kadre i ungdomsforbundet blev bibragt en fornemmelse af internationalismen i den kommunistiske bevægelse. Dét gjorde indtryk på de unge danskere. I forbindelse med en samtale med en tidligere kursist fik jeg adgang til en privat dagbog fra et skolingsophold i firserne, og det er karakteristisk, at kursisten ikke nævner undervisningen med ét ord, men derimod skriver meget om det sociale samliv med kursister fra fx Latinamerika og Sydafrika.

Efter hjemkomsten

Ved afslutningen af hvert skolingsophold fulgte en længere diskussion i DKU's forretningsudvalg om placeringen af kursisterne ved hjemkomsten. Det store flertal – mere end 90 procent i årene 1980-1987 – blev placeret internt i DKU's forskellige organisatoriske led. Den altovervejende del tilmed indenfor DKU's lokale ledelser på kreds- eller afdelingsniveau for at afstive disse. Meget få blev placeret i bredere bevægelser. Der er således kun én enkelt kursist i firserne (1 ud af 115 undersøgte), der placeres i en uddannelsesorganisation (som sekretariatsmedhjælp på deltid).

Ser man på *ledelserne* for elev- og studenterorganisationer finder man stort set ingen tidligere kursister fra langvarig skoling. Ud af 15 undersøgte bestyrelser med i alt 166 medlemmer fordelt på 6 forskellige DKU-dominerede uddannelsesorganisationer i perioden 1972-1984 har jeg kun fundet én person, der havde været på langvarig skoling for valg til ledelsen. Erfaring med ledelsesarbejde inden for elev- og studenterorganisationerne var snarere en forudsætning for at blive sendt af sted, og efter hjemkomsten blev kursisterne overflyttet til helt andre områder.

Kurserne i Sovjetunionen og Østeuropa havde altså på ingen måde et praktisk politisk indhold som eksempelvis organisations- eller propagandaarbejde. Det gælder uanset, om man ser på den langvarige skoling eller de kortere sommer- og julekurser. Og det var ikke fordi, ønsket ikke var der fra dansk side. I 1975 spurgte DKU eksempelvis FDJ, om der var særlige agitprop-kurser (agitation+propaganda), som danskerne kunne følge, hvilket østtyskerne desværre måtte afslå. Østtyskernes agitprop-kurser var indrettet efter forholdene i DDR og kunne *ikke* overføres til danske forhold. Også den formaliserede politiske skoling organiseret af DKU selv, herunder de DKU-kurser, der fandt sted på parti- og ungdomsskoler i Østeuropa, var overvejende orienteret mod politisk teori og meget lidt orienteret i retning af indlæring af egentlige politisk-organisatoriske redskaber som fx organisationsarbejde, talerteknik, pr-arbejde, fundraising, modeteknik, bladarbejde, ledelsesformer etc. Dette stod i skarp kontrast til eksempelvis Danmarks Socialdemokratiske Ungdom, som allerede i halvfjerdserne

Afslappet scene fra DKU's Østersølejre 1964. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

> udbød omfattende kurser af denne art for alle interesserede medlemmer.

Indlæring af organisatoriske redskaber var da heller ikke formålet med den langvarige skoling i Østeuropa. Sigtet med undervisningen fra østeuropæisk side var at præge de kommende lederlag i de kommunistiske partier og ungdomsforbund udenfor Østeuropa, at skabe en følelse af sympati og loyalitet over for »den virkeliggjorte socialisme«, at knytte de unge stærkere til den kommunistiske verdensbevægelse og at præge diskussionerne i de kommunistiske partier og ungdomsforbund. Dette fastslås helt eksplicit i læreplaner og interne østtyske rapporter til ledelsen i SED og FDJ.

Det er straks mere vanskeligt at redegøre for, hvad det danske ungdomsforbund fik ud af at sende sine kerneaktivister på månedlange ophold i Østeuropa for at tilegne sig viden om marxisme-leninisme og blive udsat for østeuropæiske institutionskøkkener (madens kvalitet var en kilde til hyppig utilfredshed). Ser man rent indholdsmæssigt på undervisningen, så var den anvendelig i den udstrækning, man tildeler viden om marxistisk økonomisk analyse og filosofi værdi. I denne henseende var der dog næppe meget, som de unge danskere ikke kunne have lært lige så vel på et dansk universitet i halvfjerdserne. Muligvis ville de unge danskere på denne måde endog have fået et bedre begreb om marxisme i almindelighed og de samfundsmæssige forhold i den vestlige verden i særdeleshed.

Kadreskoling som statussymbol

Det væsentlige ved den langvarige kadreskoling for DKU som organisation var ikke egentlig »opkvalificering« af de danske ungmunkommunister, hvad angår egentligt politisk organisationsarbejde. Det handlede derimod om at styrke de unges tilknytning til DKU og til den kommunistiske bevægelse i Danmark. Skolingsopholdene var et middel til at fastholde dem, der allerede havde vist, at de besad organisatoriske og politiske talenter indenfor DKU. Og at få dem disciplineret i en så tilpas grad, at parti og ungdomsforbund efterfølgende kunne disponere over dem.

De langvarige kadreuddannelser havde betydning for ungdomsforbundets interne sammenhængskraft og virkede homogeniserende på ledelseslaget, men de havde næppe nogen væsentlig betydning for DKU's virke i bredere bevægelser. Der er dog ingen tvivl om, at DKU selv tillagde den langvarige skoling stor betydning. Opholdene var i samtiden omgærdet af en del mystik, og medlemmer af ungdomsforbundet yndede givetvis at give indtryk af, at de langvarige skolingsophold var væsentligt mere spændende, end tilfældet faktisk var – både over for egne medlemmer og over for medlemmer af andre venstrefløjsgrupper.

For den enkelte kursist var der en god portion prestige forbundet med at have et langvarigt skolingsophold bag sig. Det var en anerkendelse af, at man havde betydning, besad politisk talent og havde ydet et væsentligt bidrag til udviklingen af DKU, når man blev spurgt om, hvorvidt man ville på langvarig skoling. Kursisterne kunne i højere grad tale indforstået om forholdene i den internationale bevægelse, og ens ord fik mere vægt, når man på denne måde havde tilegnet sig den særlige kommunistiske jargon – og det blev tilsyneladende i stigende grad en forudsætning for at få en position i DKU. For at blive i kostskoleanalogien, så kunne et internationalt skolingsophold på denne måde have samme symbolske betydning som det korrekte skoleslips.

KNUD HOLT NIELSEN

er ph.d. i historie fra Københavns Universitet. Han forsvarede i 2007 sin ph.d.-afhandling *Giv mig de rene og ranke...* Danmarks Kommunistiske Ungdom 1960-1990, der fik Arbejderhistorieprisen.

Roskildefreden 350 år

I anledningen af 350-året for Roskildefreden har Roskilde Museum åbnet særudstillingen Roskildefreden 1658. Her kan de besøgende få en grundig indføring i de militære og politiske kampe, som ledte op til den skæbnesvangre vinter, hvor svenskerne besatte landet og fredsftalen for altid ændrede det danske kongerige.

Udstillingen på Roskilde Museum fortæller ikke blot den nationale historie, men giver også et indblik i krigens betydning for Roskilde by. Byen slap for direkte krigshandlinger, men måtte tåle plyndringer, brandbeskatning og en omfattende indkvartering af svenskehæren og kongefølget resten af året og mere til. I august kom svenskerne tilbage, borgerskabet blev afvæbnet, og byen måtte igen holde for.

Udstillingen fortæller også samtidshistorie. Her formidles Øresundsregionens historie og den fælles kulturarv. I 350 år har Skåne, Halland og Blekinge været underlagt den svenske krone, men områdets kultur bærer stadig præg af den dansk-svenske fortid.

For at give borgerne i både Danmark og Sverige de bedste muligheder for at få baggrundsplysninger om selve Roskildefreden og dens betydning, og ikke mindst følge med i det væld af kulturbegivenheder, som vil finde sted i løbet af 2008, lanceres den nye webportal www.roskildefreden.dk og www.roskildefreden.se.

Udstillingen er en del af det tvær-nationale projekt »350-året for Roskildefreden 1658«, som er et professionelt og forskningsbaseret netværksprojekt, der inddrager museer, forskningsinstitutioner, organisationer m.fl. på begge sider af Øresund.

Udstillingen Roskildefreden 1658 kan
byses fra 27.02.2008 – 05.05.2008
Roskilde Museum · Sankt Ols gade 15
4000 Roskilde · Alle dage 11-16

Roskildefreden

Læsekundskaber 1750-1830

Som historieinteresseret og en flittig læser af Siden Saxo tillader jeg mig at stille følgende spørgsmål, også i min egenskab af at være slægtsforsker.

I perioden omkring 1750 til 1830 ser jeg mange af mine slægtninge underskrive dokumenter, vielser, skøder, pantebreve osv. med først hånd, eller ved at sætte deres initialer, f.eks. L:S:J: Det må vel alt i alt betyde, at deres skrivefærdighed har været lig nul, eller meget begrænset.

Men de er jo så godt som alle konfirmeret, og præsten har troligt givet dem en karakter for opførsel og for kundskab. Det må vel så også betyde, at de under konfirmationsforberedelserne har været i stand til at læse lidt af det stof, præsten har forsøgt at indprente dem, men senere, når så de skal giftes eller på anden måde forpligte sig, står der meget ofte – »med ført hånd«.

Hvordan kan det hænge sammen?

*Med venlig hilsen og på forhånd tak.
Peter Schmaltz-Jørgensen*

Svar:

Det er ganske rigtigt, at man endnu i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet finder mange eksempler på, at folk underskriver med deres initialer, fx ANS for Anders Nielsen. Denne form var endnu mere udbredt i de foregående århundreder. Også udtrykket »med ført hånd« mødes jævnligt, dvs. at en anden person har ført den mere skrivevante persons hånd hen over papiret.

Den sidste form er med stor sandsynlighed udtryk for, at den pågældende person ikke var skrivekyndig, mens man må være lidt mere forsigtig med at tolke brugen af initialer. Netop fordi der var tale om en gammel tradition, så lader det til, at folk nogle gange har holdt fast i formen, især hvis de underskrev et dokument sammen med andre, også selvom de reelt var i stand til at føre en pen. I enkelte tilfælde ved vi positivt, at en person, der ét sted underskriver med initialer, et andet sted kan skrive under med fuldt navn.

Modsat i dag var læse- og skriveindlæring ikke to uadskillelige følgesvende. I 1700-tallet var fokus stadig på en religiøs orienteret læsefærdighed. Derfor

underviste man først børnene i at »læse i bog« eller »læse Indenad«, sådan at de bagefter kunne lære deres katekismus og store dele af katekismusforklaringen »udenad«. Det var disse færdigheder, der havde betydning for konfirmationen. Undervisningen i at skrive (og i at læse håndskrift) kom typisk først et år eller to efter den basale læseundervisning og krævede ofte ekstra betaling. Mange drenge fra fattige kår og langt de fleste piger lærte derfor kun basal læsning, ikke skrivning. At man ikke kunne sætte sin egen underskrift, var derfor ikke ensbetydende med, at man ikke kunne læse en bog. Men skrivning var selvsagt en vigtig færdighed i udøvelsen af mange erhverv, og i de fleste håndværker- og gårdmandsfamilier sørgede man for, at drengene fik lært den nyttige skrive- og regnekunst.

Kunne man forestille sig, at nogle blot havde lært at skrive under, men til gengæld ikke så meget mere? I det 20. og 21. århundrede har vi vænnet os til, at den personlige underskrift har afgørende betydning, både juridisk og identitetsmæssigt. Og vi ser derfor børn øve sig flittigt på at skrive eget navn, længe før de lærer at læse og skrive. Endnu ved 1700-tallets slutning var der imidlertid ikke noget juridisk problem – eller personligt skamfuldt – ved at skrive under med fx initialer. Af samme grund kan vi som hovedregel antage, at en egenhændig underskrift også er ensbetydende med en vis basal skrivefærdighed. Det var først i løbet af 1800-tallet, hvor skrivefærdighed efterhånden bliver allemands eje, og hvor skriftlighed derfor forventes overalt, at det begynder at være pinligt, hvis man ikke kan skrive sig eget navn. Og det er først i denne fase, at det bliver meningsfuldt at øve sig specielt i netop denne færdighed.

Man kan læse mere om 1700-tallets læse- og skrivefærdigheder i flere artikler og bøger af Ingrid Markussen, bl.a. i *Den jyske Historiker*, 62, 1993, s. 24-42.

*Charlotte Appel
Dr.phil. og lektor ved RUC*

Om tidlige ridebøger

og en »hemmelig« tysk oversættelse af Federici Grisones ridebog *Gli Ordini di Cavalcare* i Det Kongelige Bibliotek

Som genre er Ridebogen temmelig ukendt, og kun få har beskæftiget sig med den kulturhistorie, der knytter sig til ridebogen og ridekunsten. Efter alt at dømme opstod ridebogen som genre i 1500-tallets midte. På den tid var det at kunne udøve ridekunst på et højt niveau en færdighed, der kunne tjene både den militære løbebane og karrieren ved hoffet, og herved opstod der et behov for at formidle viden om ridekunst. Dette behov er formentlig baggrunden for den trykte ridebogs opståen med den neapolitanske berider Federici Grisones bog *Gli Ordini di Cavalcare* fra 1550 som den første. Grisones bog spredtes hurtigt i forskellige oversættelser til de europæiske hovedsprog, men udviklingen af ridebogsgenren som sådan blev samtidig bestemt af det dilemma, der eksisterede mellem beriderens behov for på den ene side at kunne reklamere for sine færdigheder og på den anden side for samtidig at holde fast på sine metoder og kunnen, så andre ikke slog sig op på dem og løb med berømmelsen. Denne modsigelsesfyldte situation medførte, at ridebogen ofte blot eksisterede som et »hemmeligt håndskrift« eller som et sjældent privattryk beregnet alene som gave for formående rigmænd, konger og fyrster. I sin artikel gennemgår Jesper Düring Jørgensen fra Det Kongelige Bibliotek historien og baggrunden for en prægtigt indbundet, håndskrevet ridebog i Det Kongelige Bibliotek sammen med nogle markante eksempler på privattrykte ridebøger fra det tidlige 17. århundrede, hvoraf en blev genvundet ved opklaringen af det store bogtyveri.

Mange vindere af den store historikerquiz

I december havde Siden Saxo den store historikerquiz kørende på sin hjemmeside. Den blev en stor succes og bliver utvivlsomt gentaget. Der var lige knap 500 besvarelser og hele 11 deltagere havde alle spørgsmål korrekt. Det var helt overvældende, da vi desværre kun havde 10 præmier. Vi trak derfor lod. Lodtrækningen blev udført af BDO Scanrevision.

1. PRÆMIE

12 flasker 2005 GAM Shiraz, Mitolo. Venligt sponsoreret af Vinens Verden. Værdi 3.300,00 kr.

VINDER: Mette og Gorm Nielsen, 4800 Nykøbing F

2. PRÆMIE

En gavekort fra Syddansk Universitetsforlag. Værdi: 1.000,00 kr.

VINDER: Jan Kvetny, 4700 Næstved

3. PRÆMIE

Stieg Larssons krimitrilogi. Venligt sponsoreret af forlaget Modtryk. Værdi: 899,00 kr.

VINDER: Anna-Lise Thomsen, 8800 Viborg

4. PRÆMIE

Roy Jenkins store biografi om Winston Churchill. Venligt sponsoreret af Gyldendal. Værdi 499,00 kr.

VINDER: Lars Petersen, 2300 København S

5. PRÆMIE

Ole Ravns biografi om Frits Clausen. Sponseret af Syddansk Universitetsforlag. Værdi: 349,00 kr.

VINDER: Morten Petersen, 3320 Skævinge

6.-10. PRÆMIE

5 stk. gavekort til Gyldendals netboghandel. Værdi: 200,00 kr.

VINDERE: Karen Østergaard, 1658 København V. Ruth Petersen, 3300 Frederiksværk. Ulla Jensen, 2400 København NV. Maria Kvetny, 2400 København NV. Gunnel Tarp, 8240 Risskov.

TRØSTPRÆMIE FOR KORREKT BESVARELSE:

2 flasker Laforet, Bourgogne 2005. Sponseret af Siden Saxo.

VINDER: Lykke Ferm-Pedersen, 6600 Vejen

Præmierne er udsendt. Redaktionen takker for den store interesse.